

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Jan Pecháček

**Postoj politických elit k evropskému integračnímu procesu: případová studie
prezidentů České republiky.**

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce:

Mgr. Markéta Šústková, Ph.D.

Olomouc 2016

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 1. 4. 2016

.....

Jan Pecháček

Na tomto místě bych rád poděkoval paní Mgr. Markétě Šústkové, Ph.D., za odborné rady a trpělivé vedení mé práce.

Obsah

Úvod	5
1. Politické elity a evropská integrace	9
1. 1 Konceptualizace a typologické vymezení euroskepticismu	9
1. 2 Stranické typologie postojů k evropské integraci	11
1. 3 Český kontext	12
2. Přístup prezidenta Václava Havla k EU: Evropa jako úkol	15
2. 1 Havlův přístup k velkým smluvním reformám	15
2. 2 Zahraniční projevy	16
2. 3 Vztah s vládami a přesvědčování veřejnosti o výhodnosti vstupu do EU	19
2. 4 Zahraniční vnímání a odkaz	21
3. Prezident Václav Klaus a jeho přístup k Evropské unii	24
3. 1 Klausův přístup před vstupem Česka do EU	24
3. 2 Přístup k reformním smlouvám a proces ratifikace Lisabonské smlouvy	26
3. 3 Klausův postoj k euru	30
3. 4 Klausovy spory s vládami: snaha o vlastní zahraniční politiku?	32
3. 5 Klausovy zahraniční projevy a jejich odezva	34
4. Evropské otázky Miloše Zemana	37
4. 1 Zemanovy názory na Evropskou unii během prezidentské kampaně	37
4. 2 Posun ve vnímání evropské integrace	38
4. 3 Vztahy prezidenta Miloše Zemana s vládami	40
4. 4 Zemanovy postoje k aktuálním tématům Evropské unie a zahraniční vnímání jeho přístupu	42
Závěr	46
Literatura	49
Abstrakt	60

Úvod

Česká republika je země, kde se hlava státu tradičně těší nebývale velké pozornosti a důvěře veřejnosti. Tato tradice je nejsilněji vnímána od vlády prvního československého prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka, jehož prezidentská funkce s sebou nesla nejen exekutivní, ale i symbolickou hodnotu. Důkazem silně zakořeněného prezidentského institutu v české společnosti je i fakt, že ani v dobách komunistické totality si komunisté netroufli jej zrušit, tak jako to udělali v jiných zemích střední a východní Evropy. I přesto, ale byla prestiž hlavy státu značně poškozena a její demokratická kontinuita byla plně obnovena až po pádu komunismu v roce 1989.

V této době se ústředním zahraničněpolitickým tématem stal vztah Československa s Evropským společenstvím. Problematika se stala ještě důležitější po rozpadu federace a vzniku samostatné České republiky v roce 1993 a svého největšího vlivu dosáhla po vstupu Česka do Evropské unie 1. 5. 2004. I přes formálně omezené ústavní pravomoci v oblasti zahraniční politiky do tohoto procesu významným způsobem zasáhli i dosavadní tři čeští prezidenti, tedy Václav Havel, Václav Klaus a Miloš Zeman. A právě jejich postoje k evropskému integračnímu procesu jsou předmětem této bakalářské diplomové práce.

Primárním cílem této práce je analýza postojů prezidentů České republiky k evropskému integračnímu procesu a umístění těchto postojů na stranické typologii evropské integrace Chrise Flooda a Simona Usherwooda, která je vzhledem k absenci vhodné akademické typologie pro jednotlivce (elity) pro náš výzkum nejvýhodnější.

Sekundárním cílem práce je ověřit, zda dokáže tyto postoje plnohodnotně odlišit a popsat Floodova a Usherwoodova typologie.

Hlavní výzkumná otázka, která je v práci sledována, zní: Jaké rozdíly můžeme pozorovat v postojích českých prezidentů k Evropské unii? Vedlejší v práci zkoumanou otázkou je: Jak se čeští prezidenti drželi svých ústavních zahraničněpolitických pravomocí a jaký vliv v otázce přístupu k Evropské unii uplatňovali na vlády, se kterými sdíleli výkonnou moc?

Metodologicky je práce vystavěna jako případová studie využívající deskripci a interpretaci kvalitativních metod. Příkladně se jedná o veřejná vystoupení a projevy českých prezidentů k evropské integraci, dále rozhovory poskytnuté domácím i

zahraničním médiím či jejich vlastní texty věnované této problematice. Důležitým sledovaným tématem je také přístup prezidentů k reformním smlouvám a jejich chování jako exekutivních činitelů v rámci ústavních pravidel českého parlamentního režimu.

Práce je členěna do čtyř hlavních kapitol. První kapitola se zabývá teoretickým vymezením eurokepticismu a popsány zde jsou i základní stranické typologie evropské integrace, přičemž pro náš výzkum je nejzásadnější právě stupňovitá stranická typologie Chrise Flooda a Simona Usherwooda, která uceleně zohledňuje velmi širokou škálu aspektů a proměnných spojených s evropskou integrací. Výhodou této typologie je i možnost prolínání jednotlivých kategorií, což umožní snazší zařazení zkoumané osoby do vhodné kategorie. Zároveň první kapitola upozorňuje na dvě zajímavá fakta. Prvním je, že problematika euroskepticismu, která je zásadní pro analýzu postojů k Evropské unii je v současnosti stále nedostatečně rozpracována a její chápání v odborném kontextu nedokonalé. To je i důvodem obtížné analýzy euroskepticismu jako vědního termínu. Druhou, pro nás důležitější skutečností je, že v odborném prostředí téměř vůbec neexistuje typologie evropské integrace, jež by individuálně zkoumala postoje jednotlivců. Z tohoto důvodu pracujeme se stranickými typologiemi, z nichž je ze z výše zmíněných důvodů v analytické části využita stupňovitá typologie Chrise Flooda a Simona Usherwooda. Samozřejmě si jsme vědomi možných komplikací tohoto postupu, protože tato aplikace může být v určitých bodech problematická a neucelená.

Dále je v první kapitole stručně popsán vztah Československa a Evropského hospodářského společenství v období 1989–1993.

Druhá kapitola se věnuje přístupu prezidenta Václava Havla k evropské integraci. V kapitole je sledován Havlův postoj ke smluvním reformám Evropské unie, dále se zabývá analýzou jeho významných projevů na půdě zahraničních parlamentů, jeho vztahů s vládami a vzhledem k době jeho mandátu i snahou přesvědčit českou veřejnost o výhodnosti vstupu Česka do Evropské unie. Nebude také opomenuto vnímání Havla v zahraničí týkající se jeho vztahu k evropské integraci.

Během prezidentského mandátu Václava Klause došlo ke vstupu České republiky do Unie a také ke změně prezidentských postojů vůči Evropské unii. Euroskeptický postoj Václava Klause je tématem třetí kapitoly této práce. Zde je na vztah Václava Klause a Unie nahlíženo na jako dlouhodobý proces, který se začal vyvíjet ještě před tím, než se Klaus stal prezidentem České republiky. Prezident Klaus

se jako vystudovaný ekonom zabýval finančními efekty našeho členství. I tento pohled tvoří důležitou součást Klausova přístupu k evropské integraci. Jeho zásadním tématem byla Lisabonská smlouva, kterou dlouhodobě odmítal ratifikovat a dostával se tak do sporů s vládami podporujícími evropskou integraci. Objasnění důvodů tohoto postoje prezidenta Klause je důležitou součástí třetí kapitoly, stejně jako analýza jeho zahraničních projevů a ohlasů na ně v cizině.

Poslední kapitola se zabývá přístupem k Evropské unii současného českého prezidenta Miloše Zemana. Tato první přímo volená hlava státu problematiku evropské integrace rozvinula i během prezidentské kampaně. Proto jsou na začátku kapitoly tyto postoje shrnuty a v další části bude sledováno, jak je Zeman jako prezident naplňuje během svého mandátu. Pozornost je také soustředěna na Zemanovy projevy a rozhovory v zahraničí, na vztahy s vládami a především na současné problémy Evropské unie, ke kterým se Miloš Zeman vyjadřuje a často se tak dostává do sporů se současnou vládou. Důvody tohoto chování budou analyzovány v závěru čtvrté kapitoly.

Zdroje této práce vychází jak z odborných politologických textů nebo článků recenzovaných politologických časopisů zabývajících se analýzou vybraných aspektů postojů jednotlivých českých prezidentů k Evropské unii, tak i knih, textů a projevů, které sepsali sami čeští prezidenti. V neposlední řadě bylo použito jak českých, tak i zahraničních serverů, jejichž články popisují aktuální události a zobrazují problematiku evropské integrace z neoborného úhlu pohledu.

Bohužel problematika vztahů českých prezidentů a Evropské unie nebyla dosud komplexně v odborném prostředí zpracována. Vždy se jednalo o dílčí témata, kterým se věnují autoři ve snaze analyzovat osobnost prezidenta jako celek. Příkladem takové publikace je kniha s názvem *Fenomén Václav Klaus* od Lubomíra Kopečka, která sice byla cenným zdrojem této práce, ale vztahu Klause a Evropské unie je v knize věnován velmi omezený prostor. Podobně je tomu i u odborných časopisů a serverů, které informují čtenáře jen o určitých aspektech přístupu českých prezidentů k Unii a nepokoušejí se o hlubší výzkum z hlediska například vývoje postojů v čase či komparaci s bývalými prezidenty. Výjimkou v tomto ohledu je publikace vydaná *Asociací pro mezinárodní otázky*, která se pokouší analyzovat prvních sto dnů prezidenta Zemana v zahraniční politice a značný prostor je zde věnován i vztahu Zemana k Evropské unii včetně porovnání jeho postojů s prezidentem Klausem a také pokusu o nastínění budoucí Zemanovy unijní politiky.

Důležité zdroje práce tvoří i vlastní texty prezidentů věnované tématu evropské integrace. Nicméně se ale jedná o subjektivní vnímání problematiky autory a jako na takové je nutné na ně nahlížet s odstupem a kriticky. Tyto zdroje nemohou poskytnout odborný vhled do tématu a to ani, když se o to často pokoušejí. Velmi specificky se musí přistupovat i ke zdrojům na zpravodajských serverech, které nám spíše než odbornou analýzu událostí přinášejí doplnění akademických zdrojů a shrnutí stavu věcí, čímž nám pouze napomáhají utvořit si celkový přehled o daném tématu.

Hodnotnými zdroji, ze kterých tato práce vychází, jsou stranické typologie postojů k evropské integraci. Mezi nejdůležitější a akademicky nejhodnotnější patří členění Paula Taggarta a Alkse Szczerbiaka, které můžeme považovat za významné autory zabývající se evropskou integrací. Tomuto tématu se v Českém prostředí věnuje i Petr Kaniok či Petr Kopecký s Casem Muddem, kteří v článku *The Two sides of Euroscepticism. Party Positions on European Integration in East Central Europe*, představili vlivnou typologii evropské integrace. Nejdůležitější je pro nás ovšem práce *Positions, Dispositions, Transitions: A Model of Group Alignment on EU Integration* sepsána Chrisem Floodem a Simonem Usherwoodem. Ani tyto typologie ale zřejmě nedokážou plně zhodnotit postoje vůči Evropské unii a tak největším nedostatkem této problematiky je v odborném prostředí dosud nezpracovaná typologie postojů k evropské integraci pro jednotlivce. Tato práce tedy reflektuje tuto skutečnost a v analýze postojů prezidentů aplikuje stupňovitou Floodovu a Usherwoodovu typologii. Samotné zařazení prezidentů do příslušné kategorie je uvedeno vždy na konci kapitoly a v závěru práce jsou kompletně shrnuty výsledky výzkumu.

1. Politické elity a evropská integrace

Úvodní kapitola se bude zabývat definičním a konceptuálním vymezením euroskepticismu a typologiemi zahrnujícími rovněž proevropskou dimenzi postojů vůči evropské integraci. O typologizaci postojů k evropské integraci se pokoušelo mnoho teoretiků. I přesto, že se vždy jednalo o stranické postoje a nikoliv o přístup jednotlivců (elit), považujeme za vhodné v této kapitole představit alespoň nejvýznamnější z nich.

Jako nejvhodnější z následujících stranických typologií pro celkovou analýzu postojů českých prezidentů považujeme typologii Chrise Flooda a Simona Usherwooda a to i přesto, že její aplikace může být v určitých bodech problematická a neucelená, čehož si je však autor této práce vědom. Nicméně vzhledem k absenci vhodné akademické typologie přístupů k evropské integraci pro elity, je na místě pokusit se toto rozdělení aplikovat na české prezidenty už proto, že většinu proměnných, které při zkoumání autoři použili, můžeme vysledovat i v postoji jednotlivců.

V další části kapitoly bude pozornost soustředěna na český kontext ústavně-právních pravomocí prezidenta České republiky v otázkách zahraniční politiky a to jak z hlediska formálního, tak i materiálního znění. Pro doplnění historicko-politického kontextu budou také stručně popsány důležité okamžiky vztahu Československa a Evropského hospodářského společenství v letech 1989–1993.

1. 1 Konceptualizace a typologické vymezení euroskepticismu

Samotný pojem euroskepticismus představuje klíčovou roli ve vnímání evropské integrace a to jak pro širokou, tak i odbornou veřejnost. Termín se vůbec poprvé objevil v osmdesátých letech v britském deníku *The Times* a označoval člověka, který má pochybnosti nebo výhrady k rozšiřování Evropské unie a hlubší integraci (Spiering, Harmsen 2004: 15–16). Výrazněji se začal užívat ve spojitosti s projevem britské ministerské předsedkyně Margaret Thatcherové v Bruggách v září 1988. V tomto projevu se britská premiérka ostře vyjádřila proti prohlubování integračních a federalizačních snah tehdejších hlavních představitelů EHS, tedy Německa a Francie (Thatcher 1988). Od devadesátých let se euroskepticismus stal mezinárodním politickým i sociálním fenoménem vyjadřujícím opozici vůči evropské integraci.

I přesto, že se téma euroskepticismu objevuje pravidelně v odborných i neoborných publikacích, jeho chápání v odborném kontextu je poměrně nejednoznačné. Jak poukazuje například Petr Kaniok, výzkum euroskepticismu je v

mnoha ohledech nedostatečný a je velmi obtížné komplexně analyzovat jeho teoretický vývoj. Zde můžeme podle Kanioka identifikovat tři závažné problémy, které v sobě tyto nedostatky skýtají. Za prvé se jedná o to, že žádné teoretické vymezení euroskepticismu nepočítá s dynamikou integračního procesu a její neukončeností. Všechny dosavadní typologie postojů k evropské integraci vnímají integrační proces jako neměnnou hodnotu, která už dosáhla své finální podoby (Kaniok 2011: 86). Druhým, možná ještě závažnějším nedostatkem je podle Kanioka konceptualizace euroskepticismu na základě integračního procesu vyvíjejícím se především v osmdesátých letech dvacátého století (Kaniok 2011: tamtéž). Je tedy zřejmé, že dnešní percepce euroskepticismu nereflektuje nové trendy, které se v uplynulých desetiletích v této oblasti objevily. Touto nemoderností je teorie euroskepticismu výrazně oslabena.

S tímto je spojen i třetí nedostatek, který spočívá v podstatě akademického výzkumu euroskepticismu, kdy je velmi obtížné zařadit politický subjekt do určité předem dané kategorie, protože samotný pojem euroskepticismus zní velmi normativně. (Kaniok 2011: 86). Kaniok k tomu doslova uvádí: „Z analytického pohledu lze stěží obhájit výchozí pozici, která implicitně upřednostňuje podporu jednomu modelu evropské integrace a stejně implicitně apriori stigmatizuje každou formu její kritické reflexe“ (Kaniok 2011: 86).

S ohledem na téma naší práce, bychom mohli poukázat i na čtvrtý, pro nás nejvýznamnější nedostatek, kterému se podrobněji věnují autoři Amandine Crespy a Nicolas Verschueren. Ti uvádějí, že všechny dosud publikované práce věnující se euroskepticismu a typologiím evropské integrace se vyjadřovali pouze k postojům politických stran. Tato skutečnost zapříčinila podle autorů vágnost celého konceptu euroskepticismu a také jeho nedostatečnou definici, která může vést k nepřesnému či obtížnému zařazení jednotlivých aktérů na škále podpory evropské integrace (Crespy, Verschueren 2009: 383).

S asi nejvlivnější typologizací euroskepticismu přišli v roce 2001 politologové Aleks Szczerbiak a Paul Taggart. Ti rozdělili přístupy do dvou kategorií na základě vztahů politických stran k evropské integraci. Odlišují tedy tzv. „tvrdý“ a „měkký“ euroskepticismus. Podle autorů „tvrdý“ euroskepticismus spočívá v trvalé a z principu definované opozici vůči evropské integraci, která může vést k požadavku stran o vystoupení z Evropské unie. Naopak „měkký“ euroskepticismus můžeme pozorovat u stran, které principiálně nejsou proti integračním politikám Evropské unie. Jak ale autoři

dále dodávají, neznamená to, že by strana byla vůči evropské integraci zcela bez výhrad! Naopak se v jejím programu vyskytuje jedna nebo více námitek, které představují kvalifikovanou opozici vůči Evropské unii (Szczerbiak, Taggart 2001: 10). Toto dělení se ale po zveřejnění setkalo s poměrně kritickým hodnocením akademiků a tak o dva roky později došlo k jejímu mírnému přepracování.

Výsledkem byla následující definice „*měkkého*“ a „*tvrdého*“ euroskepticismu. „*Tvrký*“ euroskepticismus je nově chápán jako principiální opozice vůči projektu evropské integrace, především pak proti přenášení pravomocí z členských zemí na nadnárodní úroveň, zatímco „*měkký*“ euroskepticismus je nově vykládán jako souhlas stran se současnou podobou evropské integrace a přenášením státních pravomocí na Evropskou unii, ale zároveň existující opozicí proti budoucímu či plánovanému prohlubování integračních snah (Szczerbiak, Taggart 2003: 12).

1. 2 Stranické typologie postojů k evropské integraci

Jedni z prvních teoretiků, kteří se snažili reagovat na původní typologii Szczerbiaka a Taggarta, byli v roce 2002 Petr Kopecký a Cas Mudde. Jejich kritika vycházela především z toho, že do tzv. „*měkkého*“ euroskepticismu lze dle jejich výkladu zařadit v podstatě jakýkoliv nesouhlas s prováděnou politikou Evropské unie. Dále kritizovali například nejasná kritéria, která od sebe oba koncepty oddělují, stejně jako nedostatečně rozvinutou charakteristiku samotného pojmu euroskepticismu. Na základě těchto i dalších argumentů se rozhodli vytvořit vlastní typologii, zahrnující rovněž proevropské postoje vůči evropské integraci. (Kopecký, Mudde 2002: 300). Zkoumali přitom, jaký je názor stran na další rozšíření Evropské unie a předávání pravomocí členských zemí na nadnárodní instituce. Výsledkem je dvojdimenzionální členění, které v prvním z nich identifikuje tzv. „*eurooptimisty*“ a „*europesimisty*“, zatímco ve druhém můžeme najít tzv. „*eurofilly*“ a „*eurofoby*“. Na bázi tohoto členění autoři popsali čtyři skupiny postojů k evropské integraci (Kopecký, Mudde 2002: 302-303).

První z nich jsou „*euroentuziasté*“, tvořící spojení „*eurofilů*“ a „*eurooptimistů*“ a vyjadřují tedy podporu evropské integraci i rozšiřování pravomocí Evropské unie. Druhou skupinou jsou „*euroskeptici*“, představující kombinaci „*eurofilů*“ a „*europesimistů*“. Ti vyjadřují podporu obecné myšlenky evropské integrace, nicméně nesouhlasí s její současnou nebo zamýšlenou budoucí podobou.

Skupinou, začleňující „eurofoby“ a „europesimisty“ jsou tzv. „euroodmítači“, kteří nesouhlasí s evropskou integrací jako takovou. Poslední kategorií jsou „europragmatici“, ti tvoří dohromady „eurofobové a eurooptimisté“. Toto na první pohled nesourodé spojení charakterizuje podle autorů strany, které nesouhlasí s myšlenkou evropské integrace jako takovou, ale mohou souhlasit se současným vývojem Evropské unie, pokud například ze členství nějakým způsobem profituje jejich vlastní země nebo voliči (Kopecký, Mudde 2002: 302-303).

Politologové Chris Flood a Simon Usherwood v roce 2005 představili velmi podrobnou stranickou typologii postojů vůči evropské integraci, která byla sestavena mimo jiné na základě ideologie a programů stran, členství ve frakcích, stejně jako na četnosti vyjadřování jednotlivých aktérů k problematice evropské integrace a to jak v zahraničním, tak v domácím prostředí (Flood, Usherwood 2005: 8). Autoři vytvořili šest hlavních kategorií postojů k evropské integraci. Jedná se o „maximalisty“, prosazující co nejrychlejší a nejširší podporu evropské integraci. Druhou skupinou jsou „reformisté“, kteří přijímají výhody integrace jako takové, ale snaží se o nápravu nedostatků dílčích, již dosažených bodů integrace. Strany, podporující pozvolný a pomalý proces integrace můžeme podle Flooda a Usherwooda zařadit do kategorie „Gradualistů“. Skupinu, která se prezentuje touhou po zachování současného stavu integrace, ale zároveň omezením integrace další, označujeme jako „minimalisty“. Naproti tomu „revizionisté“ se vyznačují přáním návratu do předchozí fáze integrace. Nejčastěji se tak děje před revizí smluv. Poslední a nejvíce protievropskou kategorii tvoří „odmítači“, kteří nesouhlasí jak s principem evropské integrace, tak ani s účastí své země na evropském projektu. Sami autoři dále píší, že všechny tyto kategorie se mohou prolínat, což v praxi znamená, že jedna strana se může identifikovat hned v několika kategoriích (Flood, Usherwood 2005: 11). I z tohoto důvodu je tato typologizace určující pro náš výzkum.

1.3 Český kontext

V České republice představuje institut hlavy státu tradičně silný a důležitý symbol. Není proto překvapením, že se čeští prezidenti velmi výrazně podíleli a podílí na formování české zahraniční politiky a s tím spojenými vztahy Česka a Evropské unie. Každý z prezidentů přitom přistoupil k této problematice svým osobitým stylem, který byl důležitým faktorem nejen z hlediska exekutivních pravomocí, ale i celkového vnímání a respektu naší země v zahraničí.

Počátky Československého přibližování se k Evropskému společenství můžeme pozorovat už od pádu komunismu na podzim roku 1989. Jak připomíná Dan Marek a Michael Baun v knize *Česká republika a Evropská unie*, v této době bylo základním cílem nové československé diplomacie vymanění se z vlivu Sovětského svazu a reintegrace země do evropských struktur (Baun, Marek 2011: 26).

Důležitým milníkem těchto snah bylo kromě podepsání asociačních dohod s Československem v roce 1991 i konečné přislíbení členství, které přišlo až po rozpadu Československa v červnu 1993 na summitu Evropské rady v Kodani. Tam poprvé zaznělo, že se Česká republika a další partnerské země ze střední a východní Evropy mohou stát členy organizace, která od začátku platnosti Maastrichtské smlouvy téhož roku nese název Evropská unie (Baun, Marek 2011:32). V tuto chvíli už nehovoříme o pouhém navázání vztahů, ale o procesu přistoupení a především o následném členství České republiky v Evropské unii. Toto vnímání Evropské unie bylo a stále je považováno za jeden z nejdůležitějších aspektů české zahraniční politiky. A právě k tomuto procesu přispěli i čeští prezidenti, kteří v něm mají svou možná omezenou, nikoliv však bezvýznamnou roli.

Pokud se podíváme na českou ústavu čistě z formálního hlediska, zjistíme, že pravomoci prezidenta poměrně podrobně upravuje třetí hlava tohoto základního zákona státu. Na druhou stranu pokud se zaměříme výhradně na pravomoci v oblasti zahraniční politiky, tak zde nenajdeme příliš obsáhlých formulací. *Článek 54* v prvním odstavci uvádí, že „*prezident je hlavou státu*“ (Článek 54 ústavy ČR: 1993). Z tohoto hlediska je tedy prezident nejvyšší ústavní činitel v zemi, který jak dále říká v prvním odstavci *článek 63*, „*zastupuje stát navenek nebo sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy; sjednávání mezinárodních smluv může přenést na vládu nebo s jejím souhlasem na její jednotlivé členy*“ (Článek 63 ústavy ČR: 1993). Tato ustanovení jsou dále podmíněna třetím odstavcem tohoto článku, kde je řečeno, že „*rozhodnutí prezidenta republiky vydané podle odstavce 1 a 2 vyžaduje ke své platnosti spolupodpis předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády*“. Za tato kontrasignovaná rozhodnutí poté odpovídá vláda jako celek (Článek 63 ústavy ČR: 1993). Na základě těchto bodů by se mohlo zdát, že prezident plní v zahraniční politice hlavní úlohu a jeho rozhodnutí podléhají jen formálnímu souhlasu vlády. To je ale jen jedna z možných interpretací ústavního pořádku. Jako nedostatek těchto ústavních formulací můžeme vidět absenci podrobnějších úprav vztahů prezidenta a vlády v české zahraniční politice. Podívejme

se nyní tedy na pravomoci vlády v této oblasti.

Vláda České republiky je podle *článku 67 Ústavy České republiky* „vrcholným orgánem výkonné moci“ (Článek 67 ústavy ČR: 1993). Toto ustanovení dává vládě právo vyjadřovat se i k zahraniční politice. Pokud se tedy nejedná o schvalování důležitých smluv, ale i v tomto případě může tuto pravomoc prezident přenést na vládu a navíc je vláda za tato rozhodnutí odpovědná. Vláda má proto v zahraniční politice hlavní slovo a rozhodující vliv. Dá se tedy říci, že v českém prostředí se ustálilo spíše materiální pojetí ústavy, kdy na vrcholných mezinárodních summitech a schůzích zastupuje zemi premiér. Prezident pak rozhoduje jen v případě sjednávání či ratifikace mezinárodních smluv. Nebezpečí tohoto principu může být vznik jisté duality exekutivy v případě, že by prezident a vláda měli diametrálně odlišný názor na zahraniční politiku. Za takových okolností může být prezident důležitým aktérem, který by vládě výrazně zneprůjemnil rozhodování. Ono nebezpečí exekutivní duality se ještě zvýšilo zavedením přímé volby prezidenta, kdy má prezident legitimitu od lidu a může tak v případných sporech s vládou v otázkách priorit zahraniční politiky ale nejen jich, argumentovat jeho vůlí.

Jak ale upozorňuje právník Zdeněk Koudelka, nejednota ústavních orgánů nemusí být škodlivá, protože umožňuje názorovou pluralitu a širší prostor k diskusi. Koudelka v článku pro *Revue Politika* dále dodává, že jednota všech orgánů státu je možná jen v totalitním režimu¹ (Koudelka 2012). To, jak čeští prezidenti přistupovali a přistupují ke svým ústavním pravomocem v otázce přístupu k Evropské unii, bude mimo jiné sledováno v dalších kapitolách tohoto textu.

¹ S tímto tvrzením nelze než souhlasit, nicméně je nutno dodat, že článek byl napsán ještě před zavedením přímé volby prezidenta, která přinesla jistě v této problematice určitý posun.

2. Přístup prezidenta Václava Havla k EU: Evropa jako úkol

Václav Havel se stal prvním prezidentem České republiky v únoru roku 1993. Po půlroční pauze se tak vrátil do svého úřadu na Pražském hradě, který opustil po své rezignaci na post československé hlavy státu v červenci předchozího roku (Havliřerová 2012). Po svém nástupu do funkce Havel pokračoval v již dříve započaté linii aktivního vyjadřování se k zahraniční politice, ve které se ústředním tématem stal postoj k Evropské unii. V této kapitole se budeme zabývat klíčovými záležitostmi, které utvářely Havlův vztah k evropské integraci i tím, jak své postoje prezentoval české veřejnosti a politikům. V neposlední řadě bude sledováno i vnímání Havlových postojů zahraničními experty a médii, včetně celkového odkazu týkající se jeho postojů vůči Evropské unii, které během svého desetiletého působení jako prezident České republiky zastával.

2. 1 Havlův přístup k velkým smluvním reformám

Ve stejném období, kdy se Václav Havel stal českým prezidentem, procházelo tehdejší Evropské společenství výraznou politickou a integrační reformou, která vyústila v platnost Maastrichtské smlouvy v listopadu 1993. Tato smlouva, kromě přejmenování Evropského společenství na Evropskou unii, zavádí i zásadní změny například v podobě posílení evropských institucí či zavedení Hospodářské a měnové unie nebo ustanovení třípilířové struktury evropských politik (eur-lex 2010). Maastrichtská reformní smlouva velmi významně ovlivnila charakter evropského integračního i politického procesu na několik let dopředu a to i s ohledem na formování vztahů s budoucími členskými zeměmi, včetně České republiky. Z tohoto důvodu považujeme za nutné v této části práce zmínit a kriticky okomentovat postoje Václava Havla k Maastrichtské smlouvě a to i přesto, že z následujícího textu bude patrné, že Václav Havel nevěnoval ve svých vyjádřeních Maastrichtské smlouvě široký prostor.

Zřejmě nejpodrobnějšímu rozboru podrobil Václav Havel Maastrichtskou smlouvu během projevu v Evropském parlamentu v roce 1994. Zde ji Havel označil za „úctyhodné dílo“, které podrobně popisuje mechanismy fungování Evropské unie, její administrativní členění a uspořádání. Nicméně kritizoval i absenci něčeho, co Havel pojmenoval „*duchovní a mravní citovou dimenzí*“ (Havel 1994) Havel měl na mysli chybějící celkovou ideu Maastrichtské smlouvy, tedy něčeho, k čemu by se mohl každý evropský občan přihlásit a především čemu by bez problému porozuměl. Směsice

administrativních, měnových, či institucionálních opatření zakrývá pravou podstatu evropské sounáležitosti a duchovního rozměru, který by podle Václava Havla neměl Evropské unii chybět (Havel 1994). Tento názor zastával dlouhodobě a uplatňoval ho vždy, když se v evropském prostředí rozvířila debata o institucionálních reformách. Z tohoto důvodu není překvapením, že Havel označil Maastrichtskou smlouvu v podstatě za přínosnou a důležitou, ale příliš se jejímu faktickému obsahu nevěnoval. Totéž je možné konstatovat i o nástupkyních Maastrichtské smlouvy, tedy o smlouvách z Amsterdamu a Nice. Havel vždy zdůrazňoval, že prioritou je ustavení jednoduché krátké smlouvy, která umožní bezproblémové rozšíření Evropské unie.

2. 2 Zahraniční projevy

Václav Havel se evropské integraci velmi často věnoval i ve svých projevech v zahraničí, kde bychom mohli identifikovat tři hlavní roviny jeho úvah. První, a zřejmě i nejčastější z nich byla evropská identita a její historická důležitost. Druhá, méně častá, nicméně v budoucnu tolik diskutovaná česká, resp. československá národní identita a v neposlední řadě v Havlových projevech v zahraničí nalezneme výraznou stopu myšlenek o aktuálním a možném budoucím vývoji Evropy.

Jedna z prvních možností zaujmout evropskou veřejnost v roli českého prezidenta se Václavu Havlovi naskytl během projevu na plenárním zasedání Evropského parlamentu ve Štrasburku 8. března 1994. Ústředním tématem jeho řeči byla kromě již v předchozí části kapitoly zmíněné Maastrichtské smlouvy, také snaha České republiky o přistoupení k Evropské unii. Havel poukázal na to, že ačkoliv je Evropa velmi různorodým kontinentem, ať už z hlediska geografického, národnostního, kulturního či politického, je velmi důležité hledat v jednotlivých národech spojující prvky. A právě v těchto sjednocujících prvcích se podle Havla odrážela historie kontinentu, protože cokoli se stalo v jedné zemi, mělo svůj přímý či nepřímý dopad na celou Evropu. Václav Havel v tomto dle svých slov viděl smysl dějin tolik v minulosti zkoušeného evropského kontinentu a doslova uvádí: „*A tisíckrát se mohl Francouz, Švéd, Němec nebo Čech starat jen sám o sebe, a přesto vždycky znovu jeho počínání svým významem a důsledky zasahovaly ostatní*“ (Havel 1994). Havel také formuloval názor, že myšlenka Evropské unie nevznikla jako uměle vytvořený teoretický koncept, nýbrž byla zcela přirozeně utvářena a vytvářena úsilím mnoha generací tvořit nějakou formu evropského nadnárodního uspořádání. Je proto podle něj důležité, aby se Česká republika v budoucnu stala členem Evropské unie a sdílela její

hodnoty a to i za cenu toho, že by se Česká republika vzdala kousku své státní suverenity ve prospěch suverenity evropské. Nicméně jak bude patrné z následující citace, Havel ani neopomenul důležitost a význam české národní identity: „*Evropskou unii nechápu jako nějaký monstrózní nadstát, v němž by se měla postupně rozpustit svébytnost všech přerozmanitých součástí Evropy, národů, států, etnik, kultur, regionů. Naopak: chápu ji jako systematickou tvorbu prostoru, umožňujícího různým svébytným součástem Evropy rozvíjet se svobodně a po svém v prostředí trvalého bezpečí a pro všechny výhodné kooperace založené na principech demokracie, respektu k lidským právům, občanské společnosti a otevřené tržní ekonomiky*“ (Havel 1994). Na takovémto principu Havel také viděl základ budoucího rozšíření Evropské unie o další země střední a východní Evropy (Havel: 1994). Tímto projevem v Evropském parlamentu Havel nastavil svou linii proevropských postojů vůči Evropské unii s důrazem na co nejrychlejší proces začleňování České republiky do jejich struktur.

Dalším významným zahraničním projevem prezidenta Havla bylo vystoupení ve Spolkovém sněmu německého parlamentu 24. dubna 1997. Vůbec poprvé tak měla hlava českého státu možnost promluvit na půdě parlamentu země, která jako lídr evropského integračního procesu velmi stála o přistoupení Česka a dalších postkomunistických zemí k Evropské unii. Ústředním motivem Havlova projevu se stal koncept vlasti a jeho výklad a pochopení ve sjednocující se Evropě. Podle prezidenta by se na vlast už nemělo nahlížet jako na uzavřenou strukturu, protože toto myšlení v sobě skýtá nebezpečí uzavření lidí před okolním světem a podporuje vznik rasismu, xenofobie a euroskepticismu. Obranou proti tomuto druhu myšlení by podle Havla mělo být pochopení Evropanů, že jejich vlast je Evropa sdílející své hodnoty. Takovou Evropu označil Havel jako „*společnou vlast svých vlastí*“ (Havel 1997). Zde tedy znovu podpořil myšlenku nadnárodního pojetí pojmu vlast a dodal: „*To všechno znamená, že by měl být kladen stále silnější důraz na svět hodnot, které pro nás svým osobitým způsobem naše vlast zpřítomňuje, či se snaží nebo měla by se snažit – jako stát – zpřítomnit, než na svět vnějších znaků, s nimiž je spojena, jako je například genetický původ, jazyk či barva pleti jejích obyvatel, nebo jako je tvarosloví památek, zvyků či tradic, jež jsou pro ni charakteristické*“ (Havel 1997).

Velmi podobně se Václav Havel vyjadřoval i ve svém projevu na půdě parlamentu dalšího významného evropského hráče v březnu roku 1999. Ve francouzském Senátu se prezident kromě tématu společné evropské identity věnuje i

historii Evropy jako celku a zároveň nastiňuje jeho budoucí vývoj. Havel se kriticky vymezil vůči neschopnosti současných evropských elit předvídat budoucnost kontinentu a vytýkal jim absenci dlouhodobé vize. Podle Havla by se Evropané měli zaměřit na vlastní historii a duchovní hodnoty, ve kterých leží i klíč k budoucnosti. Další, možná ještě zajímavější část Havlova proslovu ve francouzském Senátu byla věnována návrhu budoucího institucionálního uspořádání Evropské unie. Havel viděl jako nevyhnutelné dvoukomorové složení Evropského parlamentu s tím, že druhá komora bude volena nepřímou parlamenty členských zemí a každá země bude mít dva zástupce. V Komisi by poté nemusely být zastoupeny všechny členské státy, ale výběr komisařů by měl být realizován podle jejich odborné způsobilosti (Havel 1999). S tím souvisí i Havlovo přání výrazně redukovat obsah evropských smluv a nahradit je stručnou ústavou či chartou, která by byla snadno srozumitelná pro každého Evropana. Tyto myšlenky Havel výstižně shrnul v následující větě: „*Celkově tedy, jak patrně, bych doporučoval spíš cestu pozvolné a stále hlubší parlamentarizace a federalizace než cestu mezistátních smluv a smluvně vznikajících institucí a aparátů*“ (Havel 1999).

Poslední prezidentský projev v Evropském parlamentu pronesl Havel v únoru 2000. V této době už bylo jisté, že se Evropská unie rozšíří o země střední a východní Evropy a tak se i Havlův projev nesl v duchu formování budoucí Evropské unie. V ní má být kladen velký důraz na občanskou společnost, která má tvořit základ budoucí evropské prosperity. Aby byla tato prosperita zaručena, musí podle Havla Evropská unie pomoci rozvíjet občanskou společnost ve svých nových členských zemích. „*Má-li se Evropská unie v dohledné době rozšířit o nové demokracie, což je podle mého názoru v jejím vitálním zájmu, pak je velmi důležité, ne-li vůbec nejdůležitější, aby pomohla v těchto zemích obnovit a rozvinout občanskou společnost*“ (Havel 2000). Vůbec poprvé jsme taky v zahraničním projevu mohli slyšet Václava Havla ve větším měřítku mluvit o evropské bezpečnosti. Zde Havel podpořil větší spolupráci Evropské unie a NATO. Důraz by měl být kladen na schopnosti těchto organizací vojensky zasáhnout kdekoli na světě, pokud je to v zájmu evropské civilizace a to i bez mandátu OSN (Havel 2000). S otázkou bezpečnosti a schopností Evropské unie efektivně vojensky intervenovat souvisí dle Václava Havla i zpřehlednění jejich rozhodovacích mechanismů. Havel opět tlačil na nutnost dříve či později zavést stručnou ústavu a dvoukomorový parlament. Sám ale věděl, že tento proces je dlouhodobý. V projevu k tomu poznamenal: „*Podle mého názoru to bude začátek velmi dlouhého procesu,*

procesu, který bude možná trvat desetiletí a který by měl být veden trvalou snahou rozhodování Unie zrychlit, zprůhlednit a zjednodušit“ (Havel 2000).

Poslední projev v zahraničním parlamentu ve funkci českého prezidenta pronesl Václav Havel v dubnu 2002 na půdě italské horní komory (Senátu). V tomto vystoupení Havel varoval před neustálou snahou Evropy zvětšovat ekonomický pokrok a především před nezdravým srovnáváním se se Spojenými státy. Havel dále uvádí: *„Proč zase vyhlášíme, že chceme být nejlepší a nejsilnější ze všech? Proč se zase definujeme proti někomu, v tomto případě nikoli proti Asii, ale proti Americe? Zase se tu hlásí o slovo stará známá krize sebevědomí: což se v Evropě opravdu nemůže žít dobře, aniž by doháněla a předháněla Ameriku? Což je kvalitní život jen věcí nějakých závodů?“ (Havel 2002).* Havlův projev v Římě tak můžeme chápat jako jistý vzkaz pro budoucí evropské lídry, aby mysleli více na udržitelnou budoucnost kontinentu a nenechali se unést vidinou nekonečného hospodářského růstu.

Havlovy projevy o evropské integraci na půdě významných evropských parlamentů můžeme hodnotit jako výrazně proevropské. Prezident kladl důraz především na nutnost rozšíření Evropské unie a s tím související reformu evropských institucí i smluvního uspořádání, přičemž v této oblasti byl zastáncem zjednodušených evropských smluv srozumitelných pro všechny. Zvláštní pozornost věnoval tématům lidských práv a morálních hodnot, které byly dlouhodobě v souladu s jeho pojetím zahraniční politiky. Jeho vystoupení byla bezesporu inspirativní a v určitém slova smyslu i nadčasová či vizionářská.

2. 3 Vztah s vládami a přesvědčování veřejnosti o výhodnosti vstupu do EU

Václav Havel se během doby svého prezidentského působení snažil ovlivnit i názor veřejnosti na evropskou integraci a zapojení České republiky do jejich mechanismů, tedy především na vstup Česka do Evropské unie.² Nástroje pro komunikaci o budoucnosti Česka v Evropské unii byly pro Havla i debaty s politiky a veřejností. V této věci se Havel angažoval velmi aktivně po celou dobu svého prezidentského mandátu.

Ve svém prvním projevu před poslanci parlamentu České republiky v roce 1993 Havel jasně vytyčil cíl České republiky být integrální součástí západní civilizace a tedy i Evropské unie (Havel 1993). Vládu, v jejímž čele byl Václav Klaus, který už tehdy

² Havel ve svých projevech a rozhovorech s domácími médii poukazoval na široké spektrum výhod vyplývající s případného vstupu Česka do Evropské unie.

nevykazoval příliš přátelský postoj k Evropské unii, Havel ohodnotil poměrně pozitivně. „*Cíle zahraničně politické koncepce naší vlády jsou dobré*“ (Havel 1993). Tímto Havel narážel i na dobré a vzájemně se rozvíjející vztahy s dalšími střeoevropskými zeměmi, především pak se státy Visegrádské čtyřky, které jako zastávce evropské regionální spolupráce dlouhodobě podporoval.

O pár měsíců později během novoročního projevu roku 1994 Havel odmítl obavy o ztrátu národní suverenity po vstupu Česka do Evropské unie a veřejnosti sdělil, že pokud se budou občané občansky angažovat, není třeba mít obavy o českou národní identitu a doslova uvedl: „*Nejde o to, aby se všechny její (evropské) národy, etnika, kultury či regiony rozplynuly v nějakém amorfním panevropském moři, nejde ani o to, aby vznikl jakýsi monstrózní stát*“ (Havel 1994). Cílem má být společnost, kde lidé nejsou politicky apatičtí, ale naopak aktivní.

Ve druhé polovině devadesátých let prezident Havel pokračoval v dlouhodobém proevropsky orientovaném postoji. Ten ještě více zesílil, když se po parlamentních volbách v roce 1998 dostala k moci taktéž výrazně proevropsky zaměřená levicová vláda Miloše Zemana. Jejich společné názory na evropskou problematiku ještě více zesílily na přelomu tisíciletí poté, co prezident i premiér důrazně podpořili snahy Evropské unie uvalit sankce na Rakousko kvůli účasti na vládě tamní extrémistické pravicové strany FPÖ vedené Jörgem Haiderem (Grohová, Palata 2001). Vzájemná podpora v otázce evropské integrace trvala až do konce vlády Miloše Zemana, jejíž mandát se v podstatě kryl s mandátem prezidenta Havla. Ten stihl ještě po volbách v roce 2002 jmenovat vládu sociálního demokrata Vladimíra Špidly, která pokračovala v předchozí vládou nastaveném proevropském politickém trendu.

S blížícím se vstupem země do Evropské unie narůstala i snaha Václava Havla přesvědčit veřejnost o pozitivních dopadech členství³. V létě 2002 podnikl Václav Havel rozsáhlou cestu po regionech, kde se setkával s občany a diskutoval s nimi o

³ Pokud se podíváme na výzkumy veřejného mínění ohledně podpory občanů vstupu Česka do Evropské unie, můžeme vidět, že Havlova zvýšená aktivita v oblasti otevírání evropských témat neměla na názor veřejnosti výrazný vliv. Na otázku, zda by hlasovali pro či proti v referendu o vstupu do Evropské unie, nikdy neodpovědělo kladně v letech 1997 až 2002 více než 50 % dotázaných, přičemž procento kladných odpovědí se stabilně pohybovalo kolem 40 %. Nejvíce se lidé obávali zvýšení cen po vstupu a také druhořadého postavení Česka v rámci Unie (CVVM 2002: 2–3). Důvodem může být nedostatečná informovanost občanů o našem členství, která se přeci jen s blížícím se referendem zlepšila a nakonec se v červnu 2003 pro vstup vyslovilo 77, 33 % voličů (Volby.cz: 2003).

tématech souvisejících s Evropskou unií. Konkrétně se jednalo například o organizaci evropského kulatého stolu nebo besedy se studenty. Havel argumentoval přínosy členství, jako jsou finanční benefity získané prostřednictvím eurofondů a zlepšení životní úrovně a rozvoj regionů, kde podle Havla lidé měli ze vstupu největší obavy (Havel 2001). V rozhovoru pro deník *Právo* v červnu 2002 dal Havel veřejnosti jasně najevo, že vstup do Evropské unie a přijetí jejích principů musí být pro Česko prioritou: „*Naším prvořadým národním zájmem by mělo být poevropštění České republiky*“ (Havel 2002). Václav Havel také podporoval, aby se členem Evropské unie stalo Turecko, což by ještě více mělo urychlit hospodářský růst a spolupráci Evropské unie jako celku: „*Turecko zasahuje sice geograficky do Evropy jen malou částí, ale od vzniku sekulárního státu vykonalo na díle svého politického přizpůsobení tradicím a hodnotám Západu tolik, že by bylo přirozené ho do EU přijmout. Připadá mi nespravedlivé, že se mohlo stát členem Aliance, když se to Západu hodilo v době studené války - a když už ho není zapotřebí, najednou nesplňuje standardy? Můj osobní názor zní, že vstup Turecka do Evropské unie by neměl být příliš odkládán*“ (Havel: 2003).

Poté, co se Česká republika stala prvního května 2004 členem Evropské unie, vystoupil Václav Havel na oslavě vstupu s krátkým prohlášením, ve kterém vstup Česka do Evropské unie označil za „*jeden z nejvýznamnějších okamžiků v dějinách země Koruny české*“ (Havel 2004). V této řeči Havel taky vyjádřil přesvědčení, že čeští občané budou zodpovědně využívat výhod členství a že jako evropským občanům jim bude zaručena bezpečnost, jedinečnost a solidarita. Zároveň věřil, že Česko zůstane plně suverénní zemí a pokud o nějakou suverenitu má Česko přijít, tak dle Havlových slov potom o „*suverenitu postkomunistických mafiánů, ekonomických šejdů, finančních akrobatů a dalších*“ (Havel 2004). Václav Havel tak viděl vstup Česka do Evropské unie jako naději pro Českou republiku a její občany.

2. 4 Zahraniční vnímání a odkaz

Výrazná osobnost Václava Havla pochopitelně nešla pozornosti zahraničním novinářům, komentátorům či spisovatelům. Jeho myšlenky tak paradoxně dnes rezonují hlasitěji v západní Evropě a Spojených státech⁴ než v jeho vlasti. Například americký filozof a politolog James Pontuso ve své knize *Václav Havel: Civic responsibility in the*

⁴ Jednoznačně pozitivní vzkaz vyslal světu v roce 2014 americký Kongres, kde byla na počest Václava Havla odhalena pamětní busta u příležitosti 25. výročí pádu železné opony. Havel se tak stal teprve čtvrtým Evropanem, jehož busta se ocitla v americkém Kongresu (ČTK 2014).

Postmodern age popsal Václava Havla jako jednoho z nejvíce respektovaných intelektuálů a státníků své doby. Pontuso také neopomněl ocenit jeho celoživotní přínos k tématům humanity, duchovního života či životního prostředí a především spolupráce mezi národy skrze mezinárodní organizace jako byla i Evropská unie (Pontuso 2004: 11). Po smrti Václava Havla v prosinci 2011 novináři vydávali oslavné či kritické články o Havlově životě. Jeho vizionářský přístup k Evropě ocenil například americký novinář Paul Wilson, když napsal, že Havlova evropská vize byla vždy založena na demokracii, rozvoji občanské společnosti či úctě k právu (Wilson 2012). Carl Gershman z listu *Washington Post* o Havlovi napsal, že byl inspirujícím člověkem a bude jím i pro budoucí generace (Gershman 2011). A například kanadská politoložka Barbara Falková ocenila Havlovu roli při navazování vztahů České republiky s Evropskou unií, čímž Havel podle ní výrazně přispěl k bezproblémovému přijetí země do této organizace (Falk 2011).

I přes všeobecné pozitivní vnímání prvního českého prezidenta v zahraničí, můžeme dohledat i kritické komentáře. Jedním z nich byl například článek Neila Clarka na serveru *The Guardian*, kde byla Havlovy vyčítána podpora americké zahraniční politiky vedené Georgem Bushem. Především jde o podporu války v Iráku v roce 2002 či bombardování Jugoslávie v roce 1999 (Clark 2011).

Václav Havel je nepochybně osobností, která svým dílem přispěla k pádu komunismu v Československu a rozvoji vztahů s Evropskou unií. Pro příznivce evropské integrace je jeho odkaz dodnes velmi živý. Podobně to vnímá i Natalia Nougayréde, která na serveru *The Guardian* ocenila Havlovo evropanství a doporučila následovat jeho odkaz mladým frustrovaným Evropanům v dnešní době, jako inspirativní příklad pozitivní změny ve fungování Evropské unie (Nougayréde 2015).

Pokud se podíváme na typologii Chrise Flooda a Simona Usherwooda, můžeme s ohledem na pozitivně mířenou politiku týkající se Evropské unie a jejich integračních mechanismů, stejně jako na nadčasové pojetí celého tématu, zařadit Václava Havla do nejpozitivnější kategorie maximalistů. Jediný kritický bod, ve kterém dochází k mírnému odchýlení od této kategorie, bychom mohli najít v Havlových názorech na reformní evropské smlouvy, které vždy s odkazem na jejich složitost odmítal a naopak se snažil prosadit jejich zjednodušení, což ale můžeme v konečném

důsledku brát jako jednoznačný přínos a snahu přiblížit fungování evropských mechanismů občanům. Tato skutečnost tudíž nemá vliv na zařazení Václava Havla do zmíněné kategorie maximalistů.

3. Prezident Václav Klaus a jeho přístup k Evropské unii

V pořadí druhým prezidentem České republiky byl v nepřímé volbě zvolen Václav Klaus, který se svého mandátu ujal v březnu roku 2003. V této kapitole se zaměříme na Klausovy názory týkající se evropské integrace, které během svého prezidentského mandátu velmi často akcentoval ať už v rozhovorech s médii, na zahraničních konferencích či ve vlastních publikovaných textech Evropské unii věnovaných. Ve všech vyjádřeních je silně přítomný euroskeptický postoj, díky kterému se Václav Klaus stal nejhlasitějším odpůrcem evropské integrace, minimálně v prostoru střední Evropy. Podle Lubomíra Kopečka byl dokonce Klaus do roku 2005⁵ jedinou euroskeptickou hlavou státu v celé Evropské unii (Kopeček 2012: 170).

Abychom ale plně pochopili jeho silný antiintegrační postoj, nestačí nám Klause označit jen za euroskeptika či eurofoba. Je rovněž důležité nahlížet na Klausův vztah k Evropské unii jako na vyvíjející se a dodnes neukončený proces, jehož počátky musíme hledat ještě před tím, než se stal prezidentem.

3.1 Klausův přístup před vstupem Česka do EU

Václav Klaus už jako předseda české vlády v letech 1992–1996 formuloval kritické názory vůči Evropské unii. V roce 1994 sám sebe označil za eurorealistu, čímž v podstatě položil základ k o několik let později přijaté linii evropské politiky jeho domovské Občanské demokratické strany (Hanley 2008: 197). V tomto období také probíhala důležitá fáze přistupování České republiky do Evropské unie. V lednu 1996 Česká republika podala v Římě oficiální žádost o členství v Evropské unii, kterou jako tehdejší předseda vlády podepsal právě Václav Klaus (Fiala, Pitrová 2009: 184). Od tohoto okamžiku se Klaus začal výrazněji věnovat tématu evropské integrace, které ovšem v této době ještě nepodroboval příliš kritickému pohledu. Důvodem může být, že se jako premiér držel zahraničně-politické linie své koaliční vlády.

Změna přišla na přelomu tisíciletí, kdy Klaus jako opoziční politik zastával post předsedy Poslanecké sněmovny a mohl se tak z této pozice silněji vymezovat vůči proevropsky zaměřené vládě Miloše Zemana. V říjnu 1999 publikoval esej s názvem „*Vážně o evropské integraci*“, kde se mimo jiné vymezil vůči tehdy deset let starému heslu sametové revoluce „*návrat do Evropy*“. Klaus připomněl, že Česká republika

⁵ V tomto roce byl v Polsku prezidentem zvolen Lech Kaczyński, který zaujímal k Evropské unii podobný postoj jako Klaus (Kopeček 2012:170).

byla vždy integrální součástí Evropy a že chápat heslo „*návrat do Evropy*“ jako vstup Česka do Evropské unie by bylo velmi mylné (Klaus 1999). V další části textu se Klaus zmínil i o případných pozitivěch českého členství v Evropské unii, která jako ekonom hledal především ve finančních benefitech a napsal: „*Nikdy jsem se netajil tím, že patřím ke skupině politiků, která oceňuje především ekonomický rozměr evropského integračního procesu. Vycházím z jednoduché úvahy, že tam, kde hospodářství prosperuje a kde kvete vzájemný obchod i ekonomická spolupráce, tam se automaticky smazávají třecí plochy potenciálních nedorozumění či konfliktů. Česká republika samozřejmě nemá a nemůže mít jinou alternativu, než je participace na tomto procesu*“ (Klaus 1999). Na druhou stranu Klaus poukázal na nutnost reforem Evropských institucí i politik, kterou viděl jako nevyhnutelnou pro budoucí rozšíření (Klaus 1999).

V prosinci 2002 se v Kodani konal summit Evropské rady, jenž ukončil předvstupní jednání s Českou republikou a dalšími devíti kandidátskými zeměmi (euroskop 2006). Před tímto summitem napsal Václav Klaus článek „*Naše pozice před Kodaní*“. Zde už je patrný kritičtější postoj vůči mechanismům a institucím Evropské unie, které Klaus popsal jako „*skleníkový svět, kde se neodehrává reálný život*“ (Klaus 2002). Silně kritizoval i obecně zastávaný optimistický pohled na evropskou integraci a poukázal na chybějící kritické myšlení o této problematice. Zároveň se mu nelíbila přemíra regulací vycházející od evropských byrokratů, což dle Klause vede k omezení svobody, tedy něčemu, co je pro občany nepřijatelné. Dále uvedl: „*V Evropském parlamentu však vidím jednoznačné tendence jít daleko za „bezbariérovou“ Evropu, vidím odmítání toho, že je EU konsensuálním politickým, proto nutně kompromisním projektem (klubem svého druhu) a trvám na tom, že se stává realizací aprioristické filozofické ideje jakéhosi vyššího řádu, která se neodehrává ve sféře kompromisu, ale „zjevené pravdy“.* Kdo je pro ni, je v pořádku, kdo je proti ní, je s ním něco v nepořádku. To pro mne není – a jistě nejen pro mne – světem svobody“ (Klaus 2002).

V článku Klaus dokonce zpochybnil i ekonomický efekt členství, který dříve sám často zmiňoval jako přínosný aspekt. „*Dnešní debata v EU je jen a jedině o tom, jak zařídit, aby alespoň v prvních letech po vstupu Česká republika neplatila do rozpočtu EU více, než kolik z tohoto rozpočtu bude dostávat. Vždycky jsem sice říkal, že se nesmí stát, abychom do EU vstupovali kvůli penězům (leckterí naši údajní idealisté si*

při tom ale tukali na čelo), ale že by to mělo dopadnout opačně, to jsem si nemyslel ani já“⁶ (Klaus 2002).

Zřejmě nejdůležitějším momentem celonárodního významu byl v předstupném období podpis „*Smlouvy o přistoupení České republiky k Evropské unii*“. Tento akt se udál v Athénách 16. dubna 2003. Po podpisu smlouvy vystoupil Václav Klaus (tehdy už měsíc ve funkci prezidenta) s prohlášením, v němž sdělil, že je Česká republika připravena se plně podílet na budoucí podobě Evropské unie a dodal: „*Dnešním dnem pro nás nic nekončí, ale začíná, a to jak z hlediska práce u nás doma, tak z hlediska obhajoby našeho postavení v Evropské unii. Jsme si toho dobře vědomi*“ (Klaus 2003). V podobném duchu se Klaus vyjadřoval i k referendu o přístupu do Evropské unie. Vždy zdůrazňoval, abychom si nenechali vnutit bruselskou byrokratizaci a abychom se spoléhali sami na sebe. Před referendem ani neprozradil, zda bude hlasovat pro vstup či nikoliv. V předvečer vstupu vystoupil ve Španělském sále Pražského hradu a mimo jiné o naší budoucnosti v Unii prohlásil: „*Nesmíme se tam ztratit. Musíme zajistit, aby nedošlo k rozmazání naší identity a ke ztrátě základních atributů českého státu, kterých si – pevně věřím – všichni vážíme a vážit budeme i nadále*“ (Klaus 2004).

3. 2 Přístup k reformním smlouvám a proces ratifikace Lisabonské smlouvy

Během desetiletého prezidentského mandátu Václava Klause probíhalo v Evropské unii vyjednávání o dvou důležitých reformních smlouvách. První z nich byla *Smlouva o ústavě pro Evropu* (dále jen euroústava). Druhým, rovněž zásadním dokumentem byla *Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství* (dále jen Lisabonská smlouva). Ještě před tím, než se budeme podrobněji zabývat Klausovými názory na tyto smlouvy, zaměříme se na vůbec první velký komentář týkající se evropských smluvních reforem, který Václav Klaus neopomněl uskutečnit při příležitosti desátého výročí od schválení Maastrichtské smlouvy.

V článku nazvaném „*10 let od Maastrichtu*“, jenž poprvé vyšel v *Mladé frontě dnes* 6. 12. 2001, Klaus zkritizoval kolektivistický pohled evropských lídrů na Evropskou unii ztělesněný právě Maastrichtskou smlouvou. Tento pohled Klaus nazval

⁶ Z dostupných studií ovšem vyplývá, že tato konkrétní obava se po našem členství nenaplnila a Česko je dodnes čistým příjemcem unijních prostředků.

ideologií „evropeismu“. (Klaus 2001). Také zde zazněla obava ze ztráty národní suverenity a zabetonování evropského prostoru a vzniku evropského superstátu. O této obavě svědčí i následující citát: „*Maastricht znamenal kvalitativní přechod od společenství suverénních evropských států k unii, která je státům nadřazena a která se proto snaží získávat svůj mandát a svou autoritu od regionů či přímo od jednotlivých obyvatel Evropy*“ (Klaus 2001).

Zároveň na Žofínském fóru v prosinci 2001 poukázal na fakt, že Česká republika na rozdíl například od Španělska či Portugalska nevstupuje jen do společného trhu, ale do unie, což bude mít pro Českou republiku spoustu důsledků, které si podle Klause euronadšenci vůbec neuvědomují (Klaus 2001).

Kořeny Klausových úvah a myšlení o Evropské unii bychom podle Lubomíra Kopečka mohli hledat v dílech klasických ekonomických liberálů Ludwiga von Miese a Friedricha Augusta von Hayeka a jejich vzdoru proti levicovým myslitelům prosazujícím systém neustálé kontroly a opatrovnictví ve společnosti (Kopeček 2012: 171). Tuto teorii uplatnil Klaus v praxi poprvé ve funkci prezidenta České republiky během kritiky euroústavy⁷.

Ihned po zveřejnění návrhu smlouvy se k němu Václav Klaus kriticky vyjádřil. Podle něj by totiž euroústava znamenala vznik evropského superstátu, ohrožujícího svobodu na evropském kontinentu (Klaus 2003). Hlavním bodem, na který se Klaus ve své kritice euroústavy zaměřil, byla údajná snaha o sjednocení všech aspektů života občanů Evropské unie, bez respektování národnostních či kulturních rozdílů. Klaus své výtky shrnul takto: „*Já však vím, že bychom přijetím tohoto dokumentu v jeho současné podobě, svým mlčením či falešnou loajalitou, na dnešní křižovatce evropských dějin spolurozhodli vykročit evidentně federalistickým nebo dokonce supernacionalistickým směrem*“ (Klaus 2003).

⁷ Samotný návrh smlouvy byl schválen Evropským konventem v říjnu 2004. Tento zásadní dokument by znamenal reformu institucionálního uspořádání Evropské unie a především by nahrazoval všechny dosud existující evropské smlouvy. Konkrétně by došlo k přesnému vymezení kompetencí orgánů Evropské unie, sjednocení legislativních procedur nebo začlenění Listiny základních práv a úpravě institucionálního rámce, s cílem zjednodušit a zefektivnit rozhodovací procesy v Unii (Pikna 2007: 2–3).

Kritickým postojem si Václav Klaus zneprátelil například i tehdejšího místopředsedu Evropského parlamentu Alejo Vidala-Quatrasc Rocu, který označil Klausovy argumenty proti euroústavě za zavádějící i lživé a dodal, že Klaus svým zvoleným přístupem vede svou zemi na periferii Evropy (Kopeček 2012: 170). Klaus přesto v nastavené rétorice vůči euroústavě pokračoval a souhlas s jeho názory můžeme najít i u některých autorů. Například Ondřej Krutílek na serveru *Revuepolitika* napsal, že euroústava je špatným a pro běžného občana nesrozumitelným dokumentem. „Každý, kdo se o problematiku evropské integrace trochu více zajímá a nespokojí se pouze s povrchním studiem, musí dát Václavu Klausovi (ať už je jeho příznivec, či nikoli) zapravdu: euroústava je špatný dokument, který nestojí za to podpořit“ (Krutílek 2004). Euroústava nakonec nikdy v platnost nevstoupila, protože byla odmítnuta v referendech ve Francii a Nizozemsku. Tuto skutečnost Václav Klaus shrnul slovy: „Nejlepším způsobem, jak s návrhem Ústavy naložit, je vůbec se jím nezabývat“ (Klaus 2006).

Ve svém druhém volebním období se hlavním zahraničně-politickým tématem Václava Klause stala Lisabonská smlouva⁸, ke které se vyjadřoval snad ještě s větší razancí než k opuštěné euroústavě. Mimo jiné se totiž domníval, že její platnost povede k absenci demokracie v menších členských zemích, protože se budou muset podřídit diktátu velkých evropských hráčů (Klaus 2009: 188). Než ale vstoupila smlouva v platnost, je důležité si připomenout ratifikační proces, který Václav Klaus podstatně ovlivnil.

V České republice probíhalo schvalování Lisabonské smlouvy v obou komorách Parlamentu. Sněmovna dokument schválila v prvním čtení v dubnu 2008. V mezičase požádala část senátorů Ústavní soud o přezkum, zda není Lisabonská smlouva v rozporu s českou ústavou. To Ústavní soud zamítl a Poslanecká sněmovna i Senát v roce 2009 smlouvu schválily. Navíc poté, co smlouvu ratifikovalo i Polsko, byla Česká republika poslední unijní zemí, která nedokončila proces ratifikace Lisabonské

⁸ Lisabonská smlouva byla v říjnu 2007 schválena Evropskou radou a podepsána v prosinci téhož roku. Hlavním úkolem této smlouvy bylo po krachu euroústavy představit pro všechny státy přijatelnou variantu reformy institucí a zjednodušení rozhodovacích mechanismů. To zahrnuje například i zavedení pozice stálého předsedy Evropské rady (tzv. prezident Evropské unie) nebo Vysokého představitele Evropské unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku. V platnost Lisabonská smlouva vstoupila 1. 12. 2009 (euractiv 2013).

smlouvy. I když se senátoři znovu pokusili zvrátit proces ratifikace a podruhé se obrátili na Ústavní soud, jejich snažení nepřineslo kýžený efekt a návrhu soud opět nevyhověl (Vojíková 2009).

Václav Klaus se připojil k první senátní žalobě proti Lisabonské smlouvě u Ústavního soudu. Během svého vystoupení na jednání Ústavního soudu o Lisabonské smlouvě 25. listopadu 2008 argumentoval ohrožením svrchovanosti České republiky a řekl, že Evropská unie by v případě platnosti Lisabonské smlouvy přestala být mezinárodní organizací a stala by se federálním státem, přičemž se tázal Ústavního soudu, zda česká ústava dovoluje, aby se Česká republika stala součástí takového státního útvaru (Klaus 2009: 17). Jak víme, Ústavní soud o den později rozhodl, že proces ratifikace může pokračovat. Neznamenal to ale, že by Václav Klaus svůj odpor vůči smlouvě zmínil.

Naopak by se jeho postoj dal označit za jistou zdržovací taktiku, kterou se snažil oddálit připojení svého podpisu k této smlouvě. Klaus po přijetí smlouvy Senátem oznámil, že počká na rozhodnutí německého Ústavního soudu, jež smlouvu také projednával. Zároveň prohlásil, že důležitý pro něj bude i výsledek druhého irského referenda a také polský postoj k Lisabonské smlouvě. Dále také požadoval stanovisko Ústavního soudu, který se zabýval druhou senátorskou stížností (Kopeček 2012:235).

Ani v říjnu 2009, kdy všechny Klausovy podmínky byly splněny, neshledal prezident za vhodné Lisabonskou smlouvu podepsat. Přišel totiž s požadavkem výjimky pro Českou republiku z Charty základních práv Evropské unie, která je Lisabonské smlouvy součástí. Výjimka by podle Klause zaručila, že by nedošlo k obcházení českých soudů například v otázce uplatňování majetkových požadavků osob vysídlených z Československa po druhé světové válce. Podle stávajícího výkladu Lisabonské smlouvy by totiž o tom rozhodoval přímo Soudní dvůr Evropské unie (Klaus 2009). Klaus doslova uvedl: „*Před ratifikací si Česká republika musí alespoň dodatečně vyjednat obdobnou výjimku. Tím nám bude dána garance, že Lisabonská smlouva nemůže vést k prolomení tzv. Benešových dekretů*“ (Klaus 2009). Nutno dodat, že takovýto požadavek byl vzhledem k již ukončenému ratifikačnímu procesu poměrně neobvyklý a můžeme ho interpretovat jako snahu Václava Klause oddálit ratifikační

proces Lisabonské smlouvy v České republice a zviditelnit se před zahraničními médii, která Klausův postoj pochopitelně enormně zajímal.

Na konci října 2009 Klausovu podmínku potvrdil summit Evropské unie a začátkem listopadu Václav Klaus smlouvu podepsal, čímž byl dokončen proces její ratifikace⁹ (Kopeček 2012: 237).

3.3 Klausův postoj k euru

S problémem často Klausem artikulované státní suverenity souvisí i otázka přijetí společné evropské měny v České republice. Téma Klaus jako ekonom několikrát rozvinul v bezpočtu svých analýz a komentářů, přičemž v hned v prvním článku po zavedení eura v jedenácti evropských zemích v lednu 2002 silně zapochyboval, zda může být jednotná evropská měna z dlouhodobého hlediska úspěšným projektem. Narážel především na nevýhodu fixního kurzu, který musejí země platící eurem přijmout nebo na ztrátu měnové suverenity, což by mohlo zapříčinit budoucí problémy (Klaus 2002).

O šest let později při příležitosti desátého výročí založení Evropské centrální banky sepsal Václav Klaus článek s titulkem „*10 let eura: Kdo má důvod oslavovat?*“. Zde Klaus pochválil Evropskou centrální banku za poklidný a dobře zvládnutý přechod z národních měn na měnu evropskou. Problémem ovšem bylo, že ekonomické ukazatele zemí eurozóny nevykazovaly povzbuzující hodnoty. Příkladně šlo o nízký růst hrubého domácího produktu, rozdílnou výši inflace a s tím spojený nezdravý růst cen (Klaus 2008). Problémy a nenaplněné naděje Klaus shrnul takto: „*Před deseti lety byla eurozóna především projektem politickým, myslelo se, že to nevádí a věřilo se, že se její nezbytné ekonomické předpoklady vytvoří dodatečně. Že v Evropě postupně vznikne natolik homogenní ekonomický útvar, tzv. optimální měnová oblast, pro kterou společná měna nebude přítěží, nýbrž výhodou. Tyto naděje se dosud nenaplnily, což mne nijak nepřekvapuje*“ (Klaus 2008). Zároveň Klaus varoval, že v nadcházejícím období může dojít v eurozóně ke krizi, na kterou vůbec není připravena a z těchto důvodů by

⁹ Pravdou ale zůstává, že Klausovu výjimku Česko nikdy v praxi neuplatnilo a vláda Bohuslava Sobotky na počátku svého mandátu roku 2014 deklarovala, že Česko od požadavku na ni ustupuje (Kopecký 2014).

doporučoval, aby teď i v budoucnu byla Česká republika zdrženlivá k přijetí jednotné evropské měny (Klaus 2008).

S vývojem ekonomické krize se Klausovy názory na euro stávaly stále skeptičtějšími. Například v roce 2010 v článku „*Kdy zkrachuje eurozóna?*“ napsal, že se jen potvrdil trend ekonomického neúspěchu eura, který je dokumentovaný celkovým nepropracovaným konceptem eurozóny, poklesem hrubého domácího produktu v členských státech a ztrátou jejich konkurenceschopnosti (Klaus 2010). Klaus dále podotkl: „*Projekt vytvoření společné evropské měny, už dávno zkrachoval, nebo – jemněji řečeno – nepřinesl efekty, které od něho byly očekávány. Zemím, které byly ochotny vzdát se své desetiletí či staletí existující vlastní měny, byl tento projekt prezentován jako nesporný ekonomický přínos. Byly publikovány rozsáhlé – bohužel tendenční a proto kvazivědecké – studie, které slibovaly, že společná evropská měna přispěje k urychlení ekonomického růstu a ke snížení inflace a které zdůrazňovaly zejména to, že budou členské země této měnové zóny – podstatně více než tomu bylo v minulosti – chráněny před jakýmkoli nepříjemnými vnějšími ekonomickými poruchami. Nic takového, jak je naprosto evidentní, nenastalo*“ (Klaus 2010).

I když se Klaus prezentoval jako odpůrce eura, z jeho projevů se dá vyčíst, že nikdy s definitivním rozpadem eurozóny nepočítal. Strategicky se proto věnoval boji proti jeho možnému zavedení v České republice. Jedním z Klausových podařených kroků bylo nepochybně jmenování nového guvernéra České národní banky v červnu 2010. Stal se jím totiž Miroslav Singer, který se netajil svým nepříznivým postojem k euru, čímž si získal Klausovu přízeň a podporu.¹⁰ (Špačková 2010). Díky tomuto promyšlenému tahu si Klaus pomohl pojitit nepřijetí eura v České republice.

Jako odstrašující příklad fungování eurozóny Klaus nejčastěji zmiňoval problémy Řecka. Ve své knize *Evropská integrace bez iluzí* napsal, že bylo zásadní chybou do eurozóny Řecko vůbec přijímat (Klaus 2011:69). Jako řešení Klaus navrhuje, aby Řecko a další krizí zasažené země jako například Irsko či Španělsko eurozónu opustily (Klaus 2011: 96). Podobné argumenty Klaus opakovaně prohlašoval až do konce svého prezidentského mandátu a drží se jich i po jeho skončení. Tímto svým přístupem se Klaus stal hlavní tváří odpůrců jednotné evropské měny v Česku.

¹⁰ I když byly názory na euro guvernéra Singera blízké postojům Václava Klause, tak výrazný rozpor mezi oběma muži nastal po devalvaci české měny v listopadu 2013. Tento krok České národní banky Klaus opakovaně zpochybňuje. (viz například Klausova kniha: *Byla deflace opravdu hrozbou?*)

3. 4 Klausovy spory s vládami: snaha o vlastní zahraniční politiku?

Během svého mandátu zažil Václav Klaus sedm vlád. Vztahy s nimi ale nebyly pro Klause vždy klidné a bezproblémové. Prvním kabinetem byla koaliční vláda premiéra Vladimíra Špidly. Hlavním předmětem jejího sporu s Klausem se stala otázka euroústavy, kterou Špidlova vláda hájila především ústy ministra zahraničních věcí Cyrila Svobody. Z důvodu rozdílného postoje vysokých státních představitelů došlo k několika schůzkám prezidenta Klause a premiéra Špidly, během nichž se snažili najít alespoň elementární konsenzus. Klausovi především vadilo, že vláda zamlčuje občanům negativní důsledky navrhované euroústavy (Götzová 2003). Nakonec můžeme konstatovat, že kvůli krachu projektu euroústavy nedošlo k vážným sporům, které by dlouhodobě poškodily obraz České republiky v zahraničí.

Druhým sociálnědemokratickým premiérem během mandátu Václava Klause se v srpnu 2004 stal Stanislav Gross, který ovšem vedl vládu jen necelý rok, takže se do výrazného sporu v zahraniční politice s prezidentem neměl čas dostat. Ten se dostavil až s nástupem Jiřího Paroubka, jenž mimo jiné prohlásil, že svým přístupem k Evropské unii a její integraci Klaus popírá poválečný vývoj Evropy (Strašíková 2008). V roce 2005 pohrozil Jiří Paroubek omezením zahraničních cest Václavu Klausovi, protože údajně v cizině nevystupuje v souladu se zahraniční politikou vlády. Paroubek taky poukázal na možné překročení ústavních pravomocí prezidenta Klause, protože prezident má podle něj jako služebník státu vystupovat jeho jménem, tedy v souladu s politikou vlády (Konrád 2005). Skutečnost je ovšem taková, že Klaus se vždy držel ústavně definovaných pravomocí, i když je v mnohých případech využíval velmi aktivně až aktivisticky.

K uvolnění vztahů mezi vládou a premiérem došlo až s nástupem vlád¹¹ občanského demokrata Mirka Topolánka v roce 2006. Klaus jako zakladatel ODS podporoval i její evropskou politiku. Ani zde se však vzájemné soužití neobešlo bez komplikací. Vzhledem ke koaličnímu charakteru Topolákovových vlád, měla ODS složitější pozici s prosazováním své politiky vůči Evropské unii. Jak upozorňuje například politolog Jiří Pehe, vládní politika by byla bez vlivu Václava Klause odlišná: *„Dá se argumentovat, že kdyby nebylo Klausova vlivu, Topolánkova politika vůči Evropské unii by se postupně oprostila od ideologických výbojů a údajně tvrdě*

¹¹ Mirek Topolánek stal v čele dvou svých vlád, přičemž jeho prvnímu kabinetu nebyla v říjnu 2006 Poslaneckou sněmovnou vyslovena důvěra.

obhajoby národních zájmů“ (Pehe 2007). Po pádu Topolánkovy vlády uprostřed českého předsednictví v Radě Evropské unie prezident oznámil, že novou vládu jmenuje ještě před koncem předsednictví a odmítl tak některé mediální spekulace o dovládnutí kabinetu v demisi.

Předsednictví poté dokončila Klausem jmenovaná úřednická vláda Jana Fischera, se kterou se prezident i vzhledem k jejímu nestraničnému charakteru nepouštěl do výrazných střetů. Vláda se tak ujala úkolu dokončit důstojně české předsednictví. Michal Půr v internetové verzi *Hospodářských novin* napsal, že se to i přes různé komplikace podařilo: „*Konec českého předsednictví nicméně ukázal, že Fischerovi, který je původně také státní úředník, se podařilo škody alespoň částečně napravit a závěrečné hodnocení předsednictví nemusí být výrazným zklamáním*“ (Půr 2009). Sám Klaus už před samotným předsednictvím označil událost za bezvýznamnou (euroskop 2008) a tento názor v podstatě nezměnil dodnes.

Posledním premiérem během prezidentského mandátu Václava Klause byl v letech 2010–2013 další občanský demokrat Petr Nečas. Jeho vláda během svého působení odmítala zapojení Česka do hlubší evropské integrace (například odmítla připojení Česka k fiskálnímu paktu) a to i přesto, že v koaliční vládě byla spolu s ODS i proevropsky zaměřená TOP09. Pro Klause tedy byla evropská politika Nečasovy vlády poměrně vyhovující. Jediný, ovšem ne zcela vážný spor můžeme vidět v Nečasově odmítnutí požadavku Václava Klause na vyjednání výjimky pro Českou republiku na přijetí eura. Podle premiéra Nečase by to ale znamenalo obtížné vyjednávání se zřejmě negativním výsledkem (ČTK 2010).

Celkově však můžeme Klausovy vztahy s vládami hodnotit jako mírně konfliktní. Zvláště pak s vládami vedenými ČSSD, které byly pochopitelně od Klausových ideologických postojů velmi vzdálené a kde Klaus poměrně silně uplatňoval vlastní euroskeptickou linii zahraniční politiky. Takový druh politiky Klausovi umožnila i nejasná definice pravomocí prezidenta daná českou ústavou, v jejíchž mantinelech se ale objektivně řečeno Klaus (byť na hraně) pohyboval. Navíc v klíčových situacích, jako bylo například předsednictví České republiky v Radě Evropské unie, se Klaus zachoval pragmaticky¹² s ohledem na udržení pozitivního vnímání země v zahraničí a do prohlubování konfliktů se nepouštěl.

¹² Klaus během předsednictví dobře plnil i reprezentativní funkce, když například předsedal summitům EU-Čína a EU-Rusko (Kopeček 2012: 229).

3. 5 Klausovy zahraniční projevy a jejich odezva

Václav Klaus často a rád promlouval za českými hranicemi o evropské integraci. Svými názory, které byly v převážné většině v opozici evropskému hlavnímu integračnímu proudu, provokoval evropské elity i běžné posluchače. U odpůrců Evropské unie naopak jeho projevy vzbuzovaly obdiv a respekt. Je tedy zřejmé, že kdekoliv se Václav Klaus objevil, stal se středem pozornosti.

Hlavní pozornost a důležitost věnoval Klaus před zahraničním publikem odporu proti dalšímu prohlubování integrace a naopak podpoře národní suverenity členských států. V září 2003, tedy během jednoho z prvních prezidentských zahraničních vystoupení Klaus německém Pasově varoval, že vstup Česka do Evropské unie je sice historickou nutností, která ale může přinést zklamání a deziluzi z nenaplněných očekávání. Unie se totiž bude snažit vytvořit jakýsi celokontinentální superstát s jediným centrem, bez respektování národních zájmů svých členů (Klaus 2003).

Klaus byl častým hostem i zahraničních ekonomických fór, kde se zamýšlel nad přínosy integrace z ekonomického úhlu pohledu. Například na Evropském fóru v rakouském Alpbachu v srpnu 2004 Klaus ocenil liberalizaci obchodu mezi starými a novými členskými zeměmi, nicméně podle něj je celkový efekt sporný a to jak pro nové, tak i pro staré členy. Zároveň se razantně vymezil proti pokusům Evropské unie přijímat další členy ve snaze získat větší ekonomický vliv: *„Zvětšení počtu členů povede pouze k zvětšení iluzí těch, kteří mají „blokové“ nebo snad kontinentální vidění světa, tedy těch, kteří předpokládají, že bude-li Evropa větší a kompaktnější, bude mít větší šanci čelit hegemonii USA a obrovským aspiracím Asie. Toto vidění světa však je fatálním omylem“* (Klaus 2004).

Zdaleka nejzajímavějším a také nejdiskutovanějším projevem Václava Klause byla jeho řeč v Evropském parlamentu v únoru roku 2009. Klaus se zde zabýval širokou škálou témat spojených s evropskou integrací a upozornil na mnohé nedostatky, které dle něj neumí nebo nechce Unie řešit. Stěžejní myšlenkou v projevu uvedenou bylo označení Evropské unie za revoluční experiment, jenž dnes už neusiluje o co nejvíc svobod pro jednotlivce, ale naopak se je všemi možnými byrokratickými nařízeními snaží omezit (Klaus 2009). Zároveň se snažil upozornit na nebezpečí těsnější integrace, která může být pro budoucnost Evropy nebezpečná: *„Stejným omylem je apriorně*

postulovaný, a proto stejně nekritizovatelný předpoklad o jedné jediné možné a správné budoucnosti vývoje evropské integrace, kterou je „ever-closer Union“, neboli postup ke stále hlubší politické integraci členských zemí“ (Klaus 2009). Klaus dal rovněž najevo svůj nesouhlas s integrační jednostranně chápanou politikou Evropské unie bez připuštění existujícího alternativního směřování, což se týkalo i Evropského parlamentu: „Dnešní systém rozhodování v Evropské unii je něčím jiným než historií prověřenou a v historii osvědčenou klasickou parlamentní demokracií. V obvyklém parlamentním systému je část podporující vládu a část opoziční, ale to v Evropském parlamentu není. Zde je prosazována alternativa jen jedna a kdo uvažuje o alternativě jiné, je považován za odpůrce evropské integrace“ (Klaus 2009). A konečně zmiňme i Klausovu (již téměř tradiční) kritiku ekonomického aspektu integrace. Prezident k tomu uvedl: „To úzce souvisí i s otázkou prosperity. Je třeba otevřeně říci, že je dnešní ekonomický systém EU systémem potlačovaného trhu a nepřetržitého posilování centrálního řízení ekonomiky Přestože nám dějiny více než dostatečně ukázaly, že tímto směrem cesta nevede, my dnes tímto směrem opět jdeme“ (Klaus 2009).

Klaus svým projevem potvrdil svůj dlouhodobý postoj k Evropské unii a z hlediska vlivu, jaký jeho řeč v Evropském parlamentu měla, ji můžeme označit za jistý vrchol všech jeho vystoupení k tématu Evropské unie. Reakce na Klausovo vystoupení byly samozřejmě také rozdílné. V samotném Evropském parlamentu byl Klausův projev doprovázen bučením a odchody části europoslanců (Kopeček 2012: 230). Naopak někteří europoslanci, jako například britský euroskeptik Nigel Farage Klause pochválil za odvalu vystoupit s takovýmto projevem a označil ho za jeden z nejlepších v dějinách europarlamentu (Farage 2009). Evropské deníky následujícího dne informovaly ve svých titulcích například o provokujícím Klausovi. Za všechny zmiňme pohled Simona Taylora ze serveru *politico.eu*, který napsal, že Klausova řeč byla typickým příkladem postoje euroskeptického státníka (Taylor 2009).

Václav Klaus byl všeobecně za našimi hranicemi vnímán jako hlava státu, která svými názory na evropskou integraci ráda provokuje a vybočuje z obvyklých přístupů k tomuto tématu. Jeho postoje těsně před opuštěním prezidentského úřadu se navíc stávaly stále radikálnější¹³. Není proto divu, že například německý deník *Spiegel*

¹³ Například v roce 2012 v rozhovoru pro *The telegraph* řekl, že se Evropská demokracie nachází ve své poslední fázi (Klaus 2012). A už po opuštění prezidentského postu mimo jiné prohlásil, že Evropskou unii je třeba zničit jako komunismus (Klaus 2014).

při příležitosti Klausova odchodu z funkce prezidenta o něm napsal, že jeho hlavní charakteristikou byl jeho odpor k Evropské unii (Kirchick 2013).

Ať už ale na Klausův přístup k Evropské unii během jeho působení v prezidentském úřadu nahlížíme jakkoli, nelze mu upřít nastavování evropské agendy, díky čemuž pomohl zvýšit zájem o tuto problematiku u české veřejnosti, pro kterou jinak evropská integrace nebývá důležitým tématem. Navíc pozitivum v jeho přístupu můžeme najít i v nabízené alternativě evropskému politickému mainstreamu a v upozorňování na neefektivně řešené problémy v rámci současné evropské integrace.

S přihlédnutím k typologii Chrise Flooda a Simona Usherwooda můžeme konstatovat, že s přístupem Václava Klause se shodují a prolínají kategorie revizionistů a odmítačů. Jako revizionista se Václav Klaus projevil v situacích, kdy odmítal podpořit reformní euroústavu a Lisabonskou smlouvu a snažil se zachovat původní model integrace. Postupem času ovšem Klausova kritika vůči celé koncepci evropské integrace narůstala až do fáze, kdy v podstatě kritizoval vše, co Evropská unie přináší členským zemím a jejím občanům. V této fázi už mluvíme o Klausově přístupu zapadajícím do kategorie odmítačů.

4. Evropské otázky Miloše Zemana

Miloš Zeman je v současnosti třetím prezidentem České republiky a první přímo volenou hlavou státu. Svého mandátu se ujal v březnu roku 2013 a evropská integrace se stala důležitou zahraničněpolitickou otázkou, jež se Miloš Zeman často věnuje a to i v souvislosti s aktuálními problémy, kterým musí Evropská unie čelit. V této kapitole budeme analyzovat Zemanův vztah k Evropské unii a zároveň zjistíme, zda a jakým způsobem se v průběhu času proměnil.

4.1 Zemanovy názory na Evropskou unii během prezidentské kampaně

Vzhledem k tomu, že Miloš Zeman byl přímo voleným prezidentem, věnoval se tématu evropské integrace i během své prezidentské kampaně a nastínil své představy o současné i budoucí podobě evropské integrace. Nejrozsáhlejší rozhovor o Evropské unii poskytl Zeman v prosinci 2012 v rámci předvolební kampaně Think-tanku *Evropské hodnoty*. Zde se Miloš Zeman vyjádřil kladně o myšlence evropské integrace a sám sebe označil za eurofederalistu (Zeman 2012).

Je ovšem pravdou, jak napsal například Tomáš Břicháček na serveru *revurepolitika*, že z důvodu prezidentova odporu k rozšiřování unijních norem zasahujících do různých oblastí lidského života, Zeman není klasickým prototypem eurofederálního politika (Břicháček 2013).

Model evropského federalismu si Zeman představoval především v posílení pravomocí Evropského parlamentu tak, aby plně disponoval zákonodárnou iniciativou (Zeman 2012). Na druhou stranu se kriticky vyjadřoval k bruselské byrokracii a její snaze o unifikaci veškerých zákonů, norem či předpisů: „*Já jako zastánce evropské federace jsem proti evropskému superstátu s jednotným sýrem, s jednotným pivem*“ (Zeman 2012). O takovýchto věcech by podle Zemana měly rozhodovat národní parlamenty členských států (Zeman 2012). Naopak Evropský parlament by se měl zabývat nadnárodními problémy, jako je například řešení transevropských sítí, do kterých spadá dopravní, informační nebo energetická infrastruktura (Zeman 2012).

Dále se Miloš Zeman vyslovil pro vytvoření plnohodnotné politické evropské vlády. Taková vláda by vzešla z voleb do Evropského parlamentu, kde by voliči vybírali kandidátku konkrétní politické frakce. Tato vláda by měla spolupracovat s Evropskou komisí, což by umožnilo Komisi získat lepší renomé u občanů (Zeman 2012). Lepší

pověst by Evropská unie podle Zemana získala i zjednodušením svých smluv. Například by podle něj mohla v budoucnu Lisabonská smlouva obsahovat desetinu textu oproti její současné podobě (Zeman 2012). V otázce na jeho případnou osobní angažovanost a účast na summitech Evropské rady sdělil, že by se jako prezident účastnil summitů, které řeší klíčové otázky budoucnosti Evropy. Předseda vlády by se měl účastnit běžných summitů (Zeman 2012). Zeman ovšem nespécifikoval, co považuje za tzv. klíčové otázky. Nicméně můžeme se domnívat, že by sem mohlo patřit například jednání o vytvoření společné evropské armády, které Miloš Zeman dlouhodobě podporuje. Zeman také výrazně podpořil co nejrychlejší přijetí eura v České republice (Zeman 2012).

S těmito základními tezemi týkajícími se tématu evropské integrace vstoupil Miloš Zeman po svém zvolení do prezidentského úřadu na Pražský hrad. V následující části kapitoly se zaměříme, jak je jako prezident České republiky v praxi naplňuje.

4. 2 Posun ve vnímání evropské integrace

Hned v úvodu svého prezidentského mandátu se Zeman oproti svému předchůdci prezentoval vstřícnějším postojem k Evropské unii. Ten se projevil mimo jiné v dubnu 2013 pozváním tehdejšího předsedy Evropské komise Josého Manuela Barrosa do Prahy, kde společně s Milošem Zemanem symbolicky vyvěsil vlajku Evropské unie nad Pražským hradem, což dle Zemanových slov znamenalo, že Česká republika by měla od teď stát v hlavním proudu evropské integrace (Zeman 2013). Při této příležitosti Zeman svým podpisem také souhlasil s posílením právní jistoty tzv. eurovalu, tedy Smlouvy o Evropském stabilizačním mechanismu, kterou se zakládá stejnojmenný záchranný fond¹⁴ (Dostál, Eberle, Kynžvart 2013: 2).

Slabinou prezidenta v tématu Evropské unie může být jeho personální politika, protože podle expertů z Asociace pro mezinárodní otázky: „*Je znát, že prezident nemá ve svém okolí experta na Evropskou unii. Jeho výroky o společné armádě nebo jednotné korporátní dani stojí mimo rámec současných úvah. Jakkoli je v Unii vizionářství vítáno, musí stát na reálných základech, aby mohlo být bráno vážně. Bude-li prezident vstupovat do české i evropské debaty o budoucnosti Evropské unie takto extrémně a*

¹⁴ Nedošlo tedy, jak bývá mylně interpretováno k ratifikaci této úmluvy Českou republikou, protože tento akt se požaduje jen po zemích eurozóny (Dostál, Eberle, Kynžvart 2013: 2).

eklekticky, nebudou jeho myšlenky nikým následovány ani rozpracovávány“ (Dostál, Eberle, Kynžvart 2013: 3).

Dosavadní nejvýraznější Zemanovou zahraniční událostí spojenou s Evropskou unií ve funkci prezidenta byl jeho projev v Evropském parlamentu ve Štrasburku v únoru roku 2014. Značnou část svého projevu prezident věnoval úvaze o evropském snu, který podle něj představoval kulturní volbu evropského občanství, již by měl každý Evropan sdílet (Zeman 2014). Naopak evropský sen by podle Zemana neměl zahrnovat „bláznivé“ stěhování Evropského parlamentu ze Štrasburku do Bruselu a naopak. Dále prezident sdělil: „*Můj evropský sen neobsahuje nesmyslné směrnice, jako například směrnice o energeticky úsporných žárovkách. Mám jednu doma na chalupě a vypadá to tam jako na hřbitově nebo v márnici, takže hovořím z vlastní zkušenosti. Evropský sen neobsahuje takzvanou bruselsko-evropskou architekturu, která někdy vypadá jako nafouklá krabice od bot. Navíc můj evropský sen nezahrnuje steak v ústředí Evropské komise, který vypadá jako žvýkačka a chutná jako žvýkačka, což je také má zkušenost. Toto není můj evropský sen“ (Zeman 2014).*

Zeman ve své řeči také podpořil vznik společné evropské armády a označil ji jako „*dlouhodobý sen“ (Zeman 2014). Za zmínku také stojí Zemanova podpora eura a to i přes negativní vliv finanční krize na eurozónu. V projevu k tomu poznamenal: „Velice rád Vám oznamuji, že Česká republika přijala fiskální pakt a já jsem velkým příznivcem přijetí eura v co nejkratším časovém horizontu. Protože ti, kteří euro kritizují, mají něco, čemu já říkám strach z neznámého. Myslím si, že euro je stabilizačním faktorem hospodářského rozvoje“ (Zeman 2014).*

Prezident Zeman také vyjádřil souhlas se sjednocením pravidel nadnárodních politik: „*Potřebujeme společná pravidla sociální politiky, potřebujeme zahájit evropskou sociální chartu, potřebujeme společná pravidla v oblasti politiky životního prostředí a konečně potřebujeme odvahu pro velké projekty jako transevropské sítě, včetně železničních a dálničních sítí a vodních koridorů“ (Zeman 2014). Zároveň se vymezil proti snaze Evropské unie sjednocovat pravidla u méně podstatných věcí, o kterých mohou rozhodovat národní parlamenty, a dodal: „Uniformnost je šedá a nudná. Jsem proti společnému evropskému sýru, jsem proti společnému evropskému pivu. Pokud mohu, tak bych Vám doporučil české pivo, které je nejlepší na celém světě. Potřebujeme integraci. Evropskou federaci, nikoli evropský unitární stát“ (Zeman*

2014). Závěrem svého projevu europoslancům oznámil: „*Hluboko ve svém srdci věřím, že Evropská unie je dobrá věc*“ (Zeman 2014).

Všechna tato konstatování jsou plně v souladu se Zemanovou koncepcí evropské federace, se kterou vstupoval do úřadu a prezentoval ji tedy i v zahraničí. V Evropském parlamentu během i po tomto projevu zavládl potlesk, což bylo v evidentním kontrastu s reakcemi na projev v Evropském parlamentu Václava Klause v roce 2009. Předseda Evropského parlamentu Martin Schulz po Zemanově vystoupení řekl, že je rád, že Česká republika je zpátky v bloku proevropských zemí (Schulz 2014).

4. 3 Vztahy prezidenta Miloše Zemana s vládami

Miloš Zeman jako prezident jmenoval zatím dvě vlády. Nicméně od počátku svého volebního období musel spolužit se třemi kabinety. Důvodem je, že vláda Petra Nečase (předčasně) ukončila mandát v létě 2013, tedy zhruba půl roku po zvolení Miloše Zemana prezidentem. Přesto, že vztah Nečasova kabinetu a prezidenta Zemana netrval příliš dlouhou dobu, je zajímavé se podívat na některé jeho aspekty.

Nečasova vláda se prezentovala od počátku svého nástupu protiintegračním stylem. Není proto divu, že prezident Zeman neopomněl žádnou příležitost svůj nesouhlas s její politikou dát najevo. Už při symbolickém vyvěšení vlajky Evropské unie na Pražském hradě Zeman nepozval na tuto akci tehdejšího ministra zahraničních věcí Karla Schwarzenberga a dal tak najevo opozici vůči krokům vlády ve vztazích s Evropskou unií. Schwarzenberg na tuto skutečnost reagoval slovy, že prezident se snaží „*zavádět moresy prezidentského systému*“ (Schwarzenberg 2013). Politologové ovšem většinou neviděli, že by Zemanova politika vůči vládě a specificky některým jejím členům v zásadě špatná. Jak poznamenal například Jiří Pehe, Zeman udělal nepozváním Schwarzenberga správnou věc, protože: „*Tento ministr navzdory svému deklarovanému evropanství a opakovaným výhrůžkám, že v případě „nepodpisu“ té které evropské smlouvy Nečasem vystoupí z vlády, neudělal pro změnu protievropského kurzu vlády nic podstatného a je tak plně spoluodpovědný za stav naší evropské politiky*“ (Pehe 2013). Pehe zároveň dodal, že Karel Schwarzenberg působil jako ministr v několika vládách, ale pro proevropské směřování vlády se nikdy výrazněji neangažoval a naopak „*Zeman, který je ve skutečnosti možná prý méně proevropský, než tvrdí, na druhou stranu udělal hned na začátku svého prezidentství vůči Evropě zásadní pozitivní gesto, které slíbil. Za to mu patří uznání*“ (Pehe 2013).

Prezident Zeman také v květnu 2013 navštívil Poslaneckou sněmovnu a zmínil se i o zahraniční politice a znovu zopakoval svoje názory na evropskou integraci: „*Prohlašuji naprosto zřetelně, že jsem stoupenec rychlejší integrace Evropské unie, že jsem stoupenec toho, aby za pět let Česká republika přijala euro. Že jsem stoupenec toho, abychom se stali součástí tzv. tvrdého jádra Evropské unie*“ (Zeman 2013). Zároveň ovšem v další části projevu nabídl vládě pomyslnou pomocnou ruku, když sdělil, že „*Neexistuje speciální zahraniční politika prezidenta, speciální zahraniční politika vlády a už vůbec ne speciální politika ministra zahraničí. Takže hledejme i zde v této složité oblasti míru shody*“ (Zeman 2013). Tato shoda se sice v základních obrysech podařila naplnit, nicméně nevíme, jak by se vztah Nečasovy vlády a Miloše Zemana vyvíjel, kdyby kabinet dokončil mandát až do původně plánovaných voleb v roce 2014.

Místo toho byl po nečekaném pádu vlády Petra Nečase jmenován úřednický kabinet premiéra Jiřího Rusnoka. I přesto, že nezískal důvěru Poslanecké sněmovny, vládl v demisi a přivedl zemi k předčasným volbám a následnému jmenování nové vlády v lednu 2014. Skutečnost nevyslovené důvěry samozřejmě ovlivnila i manévrovací prostor vlády v oblasti zahraniční politiky. Komentátoři o Rusnokově zahraniční politice soudili, že bude v rukou prezidenta Zemana. Například Jiří Čáslavka napsal, že: „*V tuto chvíli je však jasné, že Miloš Zeman využil politickou krizi k tomu, aby jmenoval svoji vládu, a Hrad bude také podstatným tvůrcem její zahraniční politiky*“ (Čáslavka 2013). Za pravdu tomuto výroku můžeme dát i po přečtení Programového prohlášení vlády, kdy v oblasti týkajících se vztahů s Evropskou unií vidíme jasný Zemanův rukopis. „*Ve vztahu k Evropské unii vláda podpoří kroky k hlubší integraci a k posílení politické a ekonomické váhy Evropské unie ve světě*“ (Programové prohlášení vlády Jiřího Rusnoka: 2013).

Podle působení Rusnkovy vlády v oblasti Evropské unie můžeme skutečně soudit, že Miloš Zeman na ni měl velký vliv. To poznamenal v rozhovoru pro *Euractiv* i politolog Vít Hloušek z Masarykovy univerzity v Brně: „*Vláda ‚svezla‘ se Zemanovými gesty vstřícnosti vůči Evropské unii na počátku jeho prezidentství. Na druhé straně nijak neposunula vnímání Česka jako mírně zmatené země bez jasně a rozumně deklarovaných dlouhodobých priorit*“ (Hloušek 2014). V porovnání se svou předchůdkyní ale Rusnokova vláda přeci jen přiblížila Českou republiku k jádru evropské integrace a napomohla k lepšímu vnímání Česka mezi evropskými partnery.

Z výše uvedeného je jisté, že Miloš Zeman s touto „jeho“ vládou neměl velké zahraničněpolitické spory a vliv na ni měl poměrně velký.

Skutečnou politickou vládu jmenoval Miloš Zeman začátkem roku 2014 a v jejím čele stanul předseda sociální demokracie Bohuslav Sobotka. Jeho středolevicová vláda se ve svém Programovém prohlášení přihlásila k aktivnímu členství České republiky v Evropské unii zahrnující mimo jiné i rychlé přijetí eura. Zároveň zde byla patrná i snaha o dobré vztahy s prezidentem: „*V zájmu spolehlivosti a srozumitelnosti České republiky na mezinárodní scéně bude vláda jakožto tvůrce zahraniční politiky usilovat o koordinaci postojů a co nejširší politickou shodu, spolupráci s prezidentem a Parlamentem ČR*“ (Programové prohlášení vlády Bohuslava Sobotky: 2014). Je tedy zřejmé, že i na zahraniční politiku současné vlády má patrný vliv prezident Zeman. Tato koordinace postojů je ovšem vnímána jako pozitivní, protože umožňuje vyhnout se duální exekutivě.

Miloš Zeman samozřejmě v průběhu času některé kroky Sobotkovy vlády kritizuje. Příkladně se jednalo o situaci, kdy Zeman poukázal na to, že česká vláda je zodpovědná za nedočerpání peněz z evropských fondů (ČTK 2016). Ovšem celkově je Sobotkův kabinet zaměřen silně prointegračně, což prezidentu Zemanovi vyhovuje. Viditelná je i shoda ministra zahraničních věcí Lubomíra Zaorálka se Zemanem v tématech Evropské unie. Zaorálek se po svém jmenování nechal slyšet, že nemá problém se Zemanem sjednotit postoje vůči Evropské unii (Zaorálek 2014). Výraznější neshody mezi vládou a prezidentem můžeme ale pozorovat v poslední době.

4. 4 Zemanovy postoje k aktuálním tématům Evropské unie a zahraniční vnímání jeho přístupu

Miloš Zeman se často vyjadřuje k aktuálním tématům týkajících se Evropské unie. Tím zřejmě nejdiskutovanějším je současná tzv. uprchlická krize, která rozděluje nejen evropské lídry, ale i veřejnost. Miloš Zeman v této záležitosti zastává od počátku názor, že migrantská vlna ohrožuje bezpečnost Evropy a je velmi dobře organizována. V rozhovoru pro *Parlamentní listy* v září 2015 sdělil, že Radou Evropské unie schválené kvóty na přerozdělení více než 120 000 uprchlíků je nesmyslem, protože není možné nutit někoho zůstat v České republice nebo kterékoli jiné zemi proti jeho vůli (Zeman 2015). Zároveň kritizoval Sobotkovu vládu kvůli nepřipojení se k žalobě na tyto kvóty u Evropského soudního dvora, tak jako to udělalo Slovensko (Zeman 2015).

Prezident pokračoval v rétorice namířené proti uprchlíkům i na shromáždění uskutečněném při příležitosti státního svátku 17. 11. 2015. Zde se Zeman objevil i s předsedou kontroverzního Bloku proti islámu Martinem Konvičkou. V projevu Miloš Zeman varoval před nálepkováním lidí ve společnosti, kteří nesouhlasí s přijímáním uprchlíků, a navíc varoval před ohrožením svobody v Evropě. Nepřímo také obvinil některé lídry Evropské unie, kteří podle něj tuto situaci způsobili. Zabýval se také příčinami migrace a uvedl: *„Když se ptám, co způsobuje migraci, pak vím, že velká většina těchto ilegálních migrantů jsou mladí, dobře živení muži. A já se ptám, proč tito muži nebojují za svobodu své země proti Islámskému státu. A pokud přicházejí ze země, kde se nebojuje, ptám se, proč nepracují pro svoji vlast a pro její zvelebení, aby jejich země překonala dosavadní zaostalost. Hlas prezidenta republiky má být hlasem národa, nikoli hlasem médií, nikoli jejich mediální troubou“* (Zeman 2015). Proti takovému projevu se ohradil předseda vlády Sobotka, který řekl, že tímto vystoupením prezident šíří nenávist a xenofobii ve společnosti (Sobotka 2015).

Miloš Zeman ale pokračoval v kritice migrační politiky Evropské unie a ve svém Vánočním poselství v roce 2015 sdělil, že zavírat oči před vlnou migrace je nesmyslný hazard s bezpečností v České republice a zopakoval: *„Jsem hluboce přesvědčen o tom, že to, čemu čelíme, je organizovaná invaze a nikoliv spontánní pohyb uprchlíků. Ti, kdo se zastávají migrantů, mluví o soucitu a solidaritě. Soucit je možný u starých, nemocných a především u dětí, ale velká většina nelegálních migrantů jsou mladí zdraví muži bez rodin“* (Zeman 2015). Svůj projev poté zakončil následovně: *„Tahle země je naše. A tahle země není a ani nemůže být pro všechny“* (Zeman 2015).

I když bylo prezidentovo Vánoční poselství určeno především české veřejnosti, neunikly jeho výroky pozornosti zahraničních médií. Například deník *The Telegraph* hned o den později informoval o Zemanových výrocích na adresu uprchlíků, které byly v kontextu vyjadřování jiných evropských státníků velmi odlišné. Zvláště pak, když zaznívají z úst levicové hlavy státu (AFP 2015). Miloš Zeman navazuje na svá slova o uprchlících i v roce 2016 a jeho výroky jsou zahraničními agenturami a médii stále častěji citovány. Zajímavým vyjádřením například bylo, když Miloš Zeman v lednu 2016 prohlásil, že integrace muslimů v Evropě je prakticky nemožná (Zeman 2016). Tento výrok okamžitě přebrala hlavní světová média. Nicméně můžeme říci, že obraz České republiky v Evropské unii kvůli Zemanovým výročkům výrazně neutrpěl,

protože nejviditelnější evropskou agendu tvoří vláda, jejíž přístup je vůči migrantům přeci jen vstřícnější¹⁵

Dalším velkým tématem, kterému se prezident Zeman věnuje je budoucnost Evropské unie a s tím spojené možné vystoupení Velké Británie z ní¹⁶ (tzv. Brexit). Při návštěvě britského ministerského předsedy Davida Camerona v Praze Zeman uvedl, že bude podporovat snahu Velké Británie o reformu Evropské unie tak, aby mohla v reformované Evropské unii zůstat. Zároveň ale připustil, že bojovat s evropskými byrokraty bude velmi složité (Zeman 2016). V souvislosti s britským referendem o vystoupení z Unie se Miloš Zeman vyjádřil k možnosti, zda by i Česká republika měla vyhlásit podobné všelidové hlasování jako Velká Británie. Zeman sdělil, že s myšlenkou vystoupení České republiky z Evropské unie sice nesouhlasí, ale nebyl by proti, kdyby o něm rozhodli lidé v referendu a dodal: „*Považuji za občanské právo, aby takové referendum bylo*“ (Zeman 2015). Toto vyjádření se ovšem neshledalo se všeobecnou podporou vládních politiků.

Je také otázkou, do jaké míry jsou tyto Zemanovy postoje ovlivněny snahou zapůsobit na voliče, kteří v případě možné Zemanovy druhé prezidentské kandidatury budou rozhodovat o jeho znovuzvolení. Lze tedy do budoucna předpokládat, že výroky Miloše Zemana týkající se především uprchlické krize a jejího řešení Evropskou unií budou nadále odsuzující. Stejně tak můžeme očekávat zvyšující se napětí mezi prezidentem a současnou vládou. Na druhou stranu Zeman svým přístupem k Evropské unii posunul vnímání České republiky v očích evropských spojenců na zemi přátelštěji otevřenou procesu evropské integrace. Navíc samotné upozorňování na problémy s tímto procesem související nemusí být vnímáno negativně, protože umožňuje rozproudit debatu o tématech, která sice nejsou politicky populární, ale v dnešní Evropě jsou naprosto zásadní. Především se jedná o bezpečnostní situaci a s tím spojenou hrozbu mezinárodního terorismu.

Zařazení dosavadního prezidentského působení Miloše Zemana do typologie evropské integrace Chrise Flooda a Simona Usherwooda, se vzhledem k ještě neukončenému Zemanově mandátu jeví jako poměrně obtížné. Na jednu stranu můžeme

¹⁵ I proto jsme v poslední době svědky častých sporů mezi předsedou vlády a prezidentem Zemanem.

¹⁶ O této variantě rozhodnou britští občané v referendu v červnu 2016.

prohlásit, že Miloš Zeman, který dlouhodobě podporuje prohlubování evropské integrace a propaguje evropský federalismus, patří do kategorie maximalistů. Taková analýza by ale byla jen částí celkového hodnocení. Nesmíme totiž zapomenout na fakt, že prezident Zeman hlasitě kritizuje podle něj některé dílčí integrační nedostatky (například demokratický deficit, snahu o unitarizaci norem či složitost reformních smluv a v poslední době migrační a bezpečnostní politiku Unie). Z tohoto důvodu je nutné označit Miloše Zemana i za reformistu. Tyto dvě kategorie se tedy u Zemana prolínají, přičemž v současnosti mírně převažuje ta druhá zmíněná. Nicméně ale až s postupem času zjistíme, zda se k některé kategorii Zemanovy postoje výrazněji přiblíží.

Závěr

Hlavním cílem této bakalářské diplomové práce byla analýza postojů prezidentů České republiky k evropskému integračnímu procesu a aplikace těchto přístupů na stupňovitou stranickou typologii evropské integrace Chrise Flooda a Simona Usherwooda, která byla využita z důvodu absence typologie postojů k evropské integraci pro jednotlivce. Tento cíl byl splněn pomocí analýzy kvalitativních metod použitých v této práci.

Z provedeného výzkumu vyplývá, že nejpozitivněji se k procesu evropské integrace stavěl prezident Václav Havel, který vykonával svůj mandát prezidenta České republiky v letech 1993–2003. Prvního českého prezidenta jsme tedy mohli zařadit do kategorie maximalistů. Důvodem byla jeho neustále vyjadřovaná podpora vstupu nejen České republiky, ale i dalších zemí střední a východní Evropy do Evropské unie. Havel rovněž vykazoval kladný vztah k rozhodovacím a integračním mechanismům Evropské unie, které se navíc snažil zjednodušovat a přiblížit je tak občanům.

Druhého českého prezidenta Václava Klause jsme umístili do dvou prolínajících se kategorií, konkrétně do revizionistů a odmítačů. Jako revizionista se Václav Klaus zachoval v momentech, kdy odmítal podporovat ratifikaci reformních unijních smluv, přičemž největší odpor vyjadřoval k tzv. Lisabonské smlouvě. Ke konci mandátu rostl Klausův odpor k Evropské unii jako celku a v této chvíli již mluvíme o Václavu Klausovi, který patří do kategorie odmítačů. Na druhou stranu Klaus svým akcentováním evropských témat přilákal nebývalou pozornost médií a i díky tomu se tato problematika dostala do širšího povědomí veřejnosti.

Nejobtížnější analýza prezidentských postojů k evropské integraci se týkala současného prezidenta Miloše Zemana. Důvodem je jeho nedokončený mandát a také častá změna názorů a postojů. Minimálně zpočátku mandátu můžeme Zemana hodnotit jako evropského federalistu odpovídajícího kategorii maximalistů. Později ovšem u něj došlo k posunu těchto postojů a častější kritice jím vnímaných integračních nedostatků. Proto u něj nyní mírně převažuje kategorie reformistů. Vliv na konečné zařazení Zemana bude mít i to, jakým způsobem bude Evropská unie řešit aktuální problémy a zda se Miloš Zeman rozhodne kandidovat i v druhé přímé prezidentské volbě v roce 2018.

Sekundárním cílem této práce bylo ověřit, zda dokáže postoje českých prezidentů plnohodnotně odlišit a popsat Floodova a Usherwoodova typologie. Tato typologie se ukázala být vzhledem k absenci relevantní typologie pro jednotlivce jako nejvhodnější, protože díky poměrně široké škále rozpracovaných kategorií umožnila realisticky zařadit postoje jednotlivých prezidentů k evropské integraci. Bohužel ale nemůžeme aplikací této typologie dosáhnout výsledku, který by nám přinesla typologie určená jen pro elity. Ani ta by ale zřejmě nedokázala pokrýt všechny aspekty přístupů k evropské integraci, protože toto téma je velmi široké a obsáhlé. A tak zvolená typologie pouze napomáhá k jeho lepšímu pochopení.

V práci jsme také hledali odpověď na výzkumnou otázku: Jaké rozdíly můžeme pozorovat v postojích českých prezidentů k Evropské unii? Jak plyne z výše uvedeného, největší rozdíly nacházíme v přístupech Václava Havla a Václava Klause, z nichž se každý nachází na opačném konci škály podpory evropské integrace. Důvody tak markantních rozdílů můžeme spatřovat ve třech faktorech. Za prvé, Václav Havel se snažil po pádu komunismu začlenit Česko do euroatlantických struktur, a tudíž i do Evropské unie. Za druhé, Václav Klaus jako tradičně zaměřený euroskeptický politik neviděl v členství výrazné výhody. A za třetí, zesílení Klausova postoje poté, co se stal prezidentem. Klaus totiž drtivou většinu svého mandátu vykonával v době, kdy Česká republika byla členem Evropské unie a z pozice hlavy státu tak v praxi viděl i negativní dopady členství, na které kriticky upozorňoval, a cítil se tak být mluvčím občanů nespokojených s unijní politikou. Třetí prezident Miloš Zeman se oproti svým předchůdcům prezentuje osobitým přístupem k Evropské unii, kdy neváhá hlasitě kritizovat jím vnímaná negativa a naopak chválit pozitivní aspekty členství. Velký rozdíl je patrný především ve srovnání s Václavem Klausem. Naopak v obecném postoji k evropské integraci má Zeman velmi blízko k Václavu Havlovi a to i přesto, že od konce Havlova mandátu a nástupu Zemana do funkce prezidenta uběhlo deset let a témata, která akcentuje Miloš Zeman, jsou často velmi odlišná.

Poslední otázkou, kterou jsme se v této práci zabývali, bylo: Jak se čeští prezidenti drželi svých ústavních zahraničněpolitických pravomocí a jaký vliv přístup v otázce přístupu k Evropské unii uplatňovali na vlády, se kterými sdíleli výkonnou moc? Odpověď je, že všichni čeští prezidenti se svých pravomocí v této oblasti drželi, nicméně v některých situacích bylo ze strany hlavy státu využito poněkud subjektivního pojetí ústavy. Nejaktivnějším v tomto směru byl Václav Klaus, který dlouhodobě

odmítal ratifikaci Lisabonské smlouvy a nárokoval stále nové požadavky, kterými podmiňoval svůj podpis. Tento Klausův až aktivistický postoj se projevil i ve sdílení výkonné moci s levicovými proevropsky zaměřenými vládami, kdy prezident v zahraničí vystupoval v kontrastu s jejich unijní politikou. Svým postojem ale Klaus vlády (snad s výjimkou Topolánkovy) příliš neovlivnil, a sám navíc v klíčových momentech, jako bylo například české předsednictví v Radě Evropské unie, vládní linii zahraniční politiky udržel. Podobný, i když podstatně méně aktivistický přístup můžeme sledovat u Miloše Zemana, který se v současné době pouští do střetů s vládou Bohuslava Sobotky, a to především v oblasti evropské migrační politiky. Sám Zeman největší vliv uplatňoval na vládu Jiřího Rusnoka, která v podstatě jen naplňovala jeho program evropské politiky. Opak těchto přístupů představuje Václav Havel, jehož vztahy s vládami (včetně Klausovy) můžeme označit za bezkonfliktní. Důvodem zřejmě bylo, že během Havlova mandátu Česko ještě nebylo členem Evropské unie a na euroatlantickém směřování země panovala mezi hlavními politickými aktéry všeobecná shoda.

Téma přístupů českých prezidentů k evropské integraci zatím není příliš sledované, a to i přesto, že hlava státu může v tomto vztahu hrát velmi podstatnou a důležitou roli. Do budoucna bude jistě zajímavé sledovat, jak současný prezident a jeho následovníci přispějí ke vnímání České republiky v ostatních zemích Evropské unie. Proto je důležité se touto problematikou zabývat a zároveň se jí snažit porozumět.

Literatura

Agence France Presse. „Wave of refugees to Europe an "organised invasion" says Czech PM“. *telegraph.co.uk*, 27. 12. 2015 (online). Dostupné z: <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/czechrepublic/12070377/Wave-of-refugees-to-Europe-an-organised-invasion-says-Czech-PM.html>> (29. 3. 2016)

Břicháček, Tomáš. 2013. „Evropa Miloše Zemana“. *revuepolitika.cz*, 3. 4. 2013 (online). Dostupné z: <<http://www.revuepolitika.cz/clanky/1837/evropa-milose-zemana>> (24. 3. 2015)

Clark, Neil. 2011. „Václav Havel: Another side to the story“. *theguardian.com*, 19. 12. 2011(online). Dostupné z: <<http://www.theguardian.com/commentisfree/2011/dec/19/vaclav-havel-another-side-to-story>> (5. 3. 2016)

Crespy, Amandine, Nicola Verschueren. 2009. „From Euroscepticism to Resistance to European Integration: An Interdisciplinary Perspective.“ *Perspectives on European Politics and Society* 10 (3): 377–393.

„Czech President in the European parliament full speech“. *youtube.com*, 7. 3. 2014 (video). Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=phxVhJubLYw>> (31. 3. 2016)

Čáslavka, Jiří. 2013. „Zahraniční politika podle hradních not“. *denikreferendum.cz*, 26. 7. 2013 (online). Dostupné z: <<http://denikreferendum.cz/clanek/16054-zahranicni-politika-podle-hradnich-not>> (5. 4. 2016)

Česká tisková kancelář. 2010. „Vyjednat výjimku na euro by šlo podle Nečase jen těžko“. *tyden.cz*, 26. 11. 2010 (online). Dostupné z: <http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/vyjednat-vyjimku-na-euro-by-slo-podle-necase-tezko_187134.html?showTab=nejctenejsi-24> (7. 3. 2016)

Česká tisková kancelář. 2014. „V americkém Kongresu byla odhalena busta Václava Havla“. *Reflex.cz*, 19. 4. 2014 (online). Dostupné z: <<http://www.reflex.cz/clanek/zpravy/60461/v-americkem-kongresu-byla-odhalena-busta-vaclava-havla.html>> (6. 3. 2016)

Česká tisková kancelář. 2016. „Zeman: Sobotkova vláda je zodpovědná za nevyčerpání miliard z EU“. *ceskenoviny.cz*, 4. 1. 2016 (online). Dostupné z: <<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/zeman-sobotkova-vlada-je-zodpovedna-za-nevycerpani-miliard-z-eu/1298922>> (2. 4. 2016)

Česká tisková kancelář. 2016 „Zeman: O vystoupení Česka z EU by měli rozhodnout občané v referendu“. *aktuálně.cz*, 25. 2. 2016 (online). Dostupné z: <<http://zpravy.aktualne.cz/domaci/zeman-o-vystoupeni-ceska-z-eu-by-meli-rozhodovat-obcane-v-re/r~06afe0b2dbe911e5807d0025900fea04/>> (30. 3. 2016)

Danda, Oldřich. 2013 „Schwarzenberg: Musím se ozvat, když se Zeman pokouší zavádět moresy prezidentského systému“. *mzv.cz*, 16. 4. 2013 (online) Dostupné z: <http://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/archivy/clanky_a_projevy_ministru/clanky_a_projevy_ministra_schwarzenberga_6/x2013_04_06_schwarzenberg_musim_se_ozvat_kdyz_se_zeman_pokousi_zavadet_moresy.html> (4. 4. 2016)

Dostál, Vít, Eberle, Vít, Jan, Kynžvart. 2013. *Sto dnů Miloše Zemana v zahraniční politice*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky.

Euractiv. 2013. „Lisabonská smlouva - Změny v rozhodování po institucionální reformě“. *euractiv.cz*, 13. 8. 2013 (online). Dostupné z: <<http://www.euractiv.cz/evropske-institute/link-dossier/lisabonska-smlouva-zmeny-v-rozhodovani-po-institucionalni-reforme-000056>> (9. 3. 2016)

Euroskop. 2006. „Od počátku roku 2001 po ukončení jednání v Kodani 2002“. *euroskop.cz*, 4. 8. 2006 (online). Dostupné z: <<https://www.euroskop.cz/213/sekce/od-pocatku-roku-2001-po-ukonceni-jednani-v-kodani-2002/>> (9. 3. 2016)

Euroskop. 2008. „Klaus: České předsednictví EU nebude mít na chod unie vliv“. *euroskop.cz*, 26. 10. 2008 (online). Dostupné z: <<https://www.euroskop.cz/38/2856/clanek/klaus-ceske-predsednictvi-eu-nebude-mit-na-chod-unie-vliv/>> (10. 3. 2016)

Falk. Barbara. 2011. „Vaclav Havel’s Message Resonates Still“. *themarknews.com*, 19. 12. 2011 (online). Dostupné z: <<http://pioneers.themarknews.com/articles/7838-vaclav-havels-message-resonates-still/#.Vt3Gk33hDvb>> (3. 3. 2016)

- „Farage on Klaus“. *youtube.com*, 19. 2. 2009 (video). Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=7KjNJPSEImU> (15. 3. 2016)
- Fiala, Petr, Markéta, Pitrová. 2009. *Evropská unie*. Brno: CDK.
- Flood, Christopher, Simon, Usherwood. 2005. *Positions, Dispositions, Transitions: A Model of Group Alignment on EU Integration*. Paper presented at the 55th Annual Conference of the Political Studies Association. University of Leeds.
- Gershman, Carl. 2011. „Vaclav Havel’s legacy to humanity“. *Washingtonpost.com*, 19. 12. 2011 (online). Dostupné z: https://www.washingtonpost.com/opinions/vaclav-havels-legacy-to-humanity/2011/12/19/gIQAheW94O_story.html (7. 3. 2016)
- Götzová, Jitka. 2003. „Špidla a Klaus k euroústavě: počkáme na Sněmovnu“. *novinky.cz*, 30. 9. 2003 (online). Dostupné z: <http://www.novinky.cz/domaci/16445-spidla-a-klaus-k-euroustave-pockame-na-snemovnu.html> (7. 3. 2016)
- Grohová, Johana, Luboš, Palata. 2000. „Havel se Zemanem podporují sankce EU“. *idnes.cz*, 8. 2. 2000 (online). Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/havel-se-zemanem-podporuji-sankce-eu-d7y-/domaci.aspx?c=A000207071449zahranicni_mhk (2. 3. 2016)
- Hanley, Seán. 2008. *The new right in the new Europe. Czech transformation and right-wing politics, 1989-2006*. London: Routledge.
- Havel, Václav. 1993. „Projev prezidenta republiky Václava Havla v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky“. Praha 12. 10. 1993 *vaclavhavel.cz*, (online). Dostupné z: http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=projevy&val=231_projevy.html&typ=HTML (8. 3. 2016)
- Havel, Václav. 1994. „Novoroční projev prezidenta republiky Václava Havla“. *vaclavhavel.cz*, Praha 1. 1. 1994 (online). Dostupné z: http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=projevy&val=227_projevy.html&typ=HTML (8. 3. 2016)
- Havel, Václav. 1994. „Projev prezidenta republiky v Evropském parlamentu“. Štrasburk 8. 3. 1994 *vaclavhavel.cz*, (online). Dostupné z:

<http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=projevy&val=221_projevy.html&typ=HTML> (8. 3. 2016)

Havel, Václav. 1997. „Projev prezidenta republiky Václava Havla ve Spolkovém sněmu“. Bonn 24. 4. 1997 *vaclavhavel.cz*, (online). Dostupné z: <http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=projevy&val=158_projevy.html&typ=HTML> (8. 3. 2016)

Havel, Václav. 1999. „Projev prezidenta republiky Václava Havla ve francouzském Senátu“. Paříž 3. 3. 1999 *vaclavhavel.cz*, (online). Dostupné z: <http://vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=projevy&val=113_aj_projevy.html&typ=HTML> (8. 3. 2016)

Havel, Václav. 2000. „Projev prezidenta republiky Václava Havla před poslanci Evropského parlamentu“. Štrasburk 16. 2. 2000 *vaclavhavel.cz*, (online). Dostupné z: <http://vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=projevy&val=84_projevy.html&typ=HTML> (8. 3. 2016)

Havel, Václav. 2002. „Projev prezidenta republiky Václava Havla “Evropa a svět“. Řím 4. 4. 2002 *vaclavhavel.cz*, (online). Dostupné z: <http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=projevy&val=22_projevy.html&typ=HTML> (8. 3. 2016)

Havel, Václav. 2004. „Oslava vstupu České republiky do Evropské unie“. *vaclavhavel.cz*, Praha 30. 4. 2004 (online). Dostupné z: <http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=projevy&val=934_projevy.html&typ=HTML> (8. 3. 2016)

Havliigerová, Jana. 2012. „Havlova rezignace v roce 1992 - bod obratu vztahů Čechů a Slováků“. *e15.cz*, 9. 7. 2012 (online). Dostupné z: <<http://zpravy.e15.cz/domaci/politika/havlova-rezignace-v-roce-1992-bod-obratu-vztahu-cechu-a-slovaku-831126>> (25. 2. 2016)

Kaniok, Petr. 2011. “Statická, či dynamická unie Euroskepticismus a vnitřní legitimita evropské integrace“. *Mezinárodní vztahy* 46 (4): 78–93.

Kirchick, James. 2013. „Bad King Klaus: The Failings of a Czech President“. *spiegel.de*, 27. 2. 2013 (online). Dostupné z:

<<http://www.spiegel.de/international/europe/bad-king-klaus-the-failings-of-a-czech-president-a-885928.html>> (15. 3. 2016)

Klang, Mikuláš, Martin, Novák. „Zaorálek: S Klausem bych se neshodl, Zeman dodržuje linii“. *aktuálně.cz*, 22. 12. 2014 (online). Dostupné z: <<http://zpravy.aktualne.cz/domaci/zaoralek-s-klausem-bych-se-neshodl-zeman-dodrzuje-linii/r~7cf9f59a879a11e4b6d20025900fea04/>> (3. 4. 2016)

Klaus, Václav. 1999. „Vážně o evropské integraci“. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 14. 10. 1999 *klaus.cz*, (online). Dostupné z: <<http://www.klaus.cz/clanky/562>> (7. 3. 2016)

Klaus, Václav. 2001. „10 let od Maastrichtu“. *Mladá Fronta Dnes*, 6. 12. 2001 *klaus.cz*, (online). Dostupné z: <<http://www.klaus.cz/clanky/1880>> (11. 3. 2016)

Klaus, Václav. 2001. „Česká republika před vstupem do Evropské unie“. Projev na Žofínském fóru 10. 12. 2001 *klaus.cz*, (online). Dostupné z: <<http://www.klaus.cz/clanky/1634>> (15. 3. 2016)

Klaus, Václav. 2002. „Evropská ekonomika a euro“. *Mladá fronta Dnes*, 18. 1. 2002 *klaus.cz*, (online). Dostupné z: <<http://www.klaus.cz/clanky/186>> (11. 3. 2016)

Klaus, Václav. 2002. „Naše pozice před Kodaní“. *Mladá Fronta Dnes*, 29. 11. 2002 *klaus.cz* (online). Dostupné z: <<http://www.klaus.cz/clanky/1933>> (5. 3. 2016)

Klaus, Václav. 2003. „Vystoupení prezidenta republiky na národní tiskové konferenci České republiky na summitu Evropské unie v Athénách“. Athény 16. 4. 2003 *klaus.cz*, (online). Dostupné z: <<http://www.klaus.cz/clanky/907>> (11. 3. 2016)

Klaus, Václav. 2003. „Projev prezidenta Václava Klause v Pasově“. Pasov 17. 9. 2003 *klaus.cz*, (online). Dostupné z: <<http://www.klaus.cz/clanky/434>> (8. 3. 2016)

Klaus, Václav. 2003. „Evropská ústava změní naši budoucnost“. *Mladá fronta Dnes*, 29. 9. 2003 *klaus.cz*, (online). Dostupné z: <<http://www.klaus.cz/clanky/708>> (11. 3. 2016)

- Klaus, Václav. 2004. „Projev v předvečer vstupu České republiky do Evropské unie“. Praha 30. 4. 2004 *klaus.cz*, (online). Dostupné z: <<http://www.klaus.cz/clanky/2340>> (11. 3. 2016)
- Klaus, Václav. 2004. „Náš dnešní evropský problém“. Evropské fórum, Alpbach, 29. 8. 2004 *klaus.cz*, (online). Dostupné z: <<http://www.klaus.cz/clanky/882>> (8. 3. 2016)
- Klaus, Václav. 2006. „Dva roky po podpisu Ústavy EU“. *Lidové noviny*, 31. 10. 2006 *klaus.cz*, (online). Dostupné z: <<http://www.klaus.cz/clanky/57>> (8. 3. 2016)
- Klaus, Václav. 2008. „10 let eura: Kdo má důvod oslavovat?“. *Hospodářské noviny*, 4. 6. 2008 *klaus.cz*, (online). Dostupné z: <<http://www.klaus.cz/clanky/97>> (11. 3. 2016)
- Klaus, Václav. 2009. „Projev prezidenta republiky v Evropském parlamentu“. Brusel, 19. 2. 2009 *klaus.cz*, (online). Dostupné z: <<http://www.klaus.cz/clanky/229>> (11. 3. 2016)
- Klaus, Václav. 2009. „Prohlášení prezidenta republiky k ratifikaci Lisabonské smlouvy“. Praha 9. 10. 2009 *klaus.cz*, (online). Dostupné z: <<http://www.klaus.cz/clanky/1307>> (12. 3. 2016)
- Klaus, Václav. 2009. *Kde začíná zítřek*. Praha: Euromedia Group, k. s. – Knižní klub.
- Klaus, Václav. 2009. *Prezident republiky k Lisabonské smlouvě*. Praha: Euromedia k. s. – Knižní klub.
- Klaus, Václav. 2010. „Kdy zkrachuje eurozóna?“. *Ekonom*, 22. 4. 2010 *klaus.cz*, (online). Dostupné z: <<http://www.klaus.cz/clanky/2575>> (15. 3. 2016)
- Klaus, Václav. 2011. *Evropská integrace bez iluzí*. Praha: Euromedia Group, k. s. – Knižní klub.
- Klaus, Václav. 2014. *Byla deflace opravdu hrozbou?* Praha: IVK.
- Konrád, Ondřej. 2005. „Paroubek vs. Klaus - nový moment ve sporu o euroústavu“. *rozhlas.cz*, 26. 5. 2005 (online). Dostupné z: <<http://www.rozhlas.cz/cro6/komentare/zprava/paroubek-vs-klaus-novy-moment-ve-sporu-o-eurostavu--171974>> (7. 3. 2016)

Kopecný, Petr, Cas, Mudde. 2002. „The Two sides of Euroscepticism. Party Positions on European Integration in East Central Europe“. *European Union Politics* 3 (3): 297–326.

Kopecný, Josef. 2014. „Česko ustoupí od „Klausovy výjimky“. Připojí se i k fiskálnímu paktu“. *idnes.cz*, 19. 2. 2014 (online). Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/vlada-ustoupi-od-klausovy-vyjimky-a-cesko-se-pripoji-k-fiskalnimu-paktu-1a8-/domaci.aspx?c=A140219_142933_domaci_kop> (6. 3. 2016)

Kopecný, Lubomír. 2012. *Fenomén Václav Klaus*. Brno: Barrister &Principal.

Koudelka, Zdeněk. 2012. „Co (ne)může prezident v zahraniční politice“? *revuepolitika.cz*, 30. 1. 2012 (online). Dostupné z: <<http://www.revuepolitika.cz/clanky/1614/co-nemuze-prezident-v-zahranicni-politice>> (28. 2. 2016)

Kubík, Jiří, Václav, Dolejší. „Sobotka: Zeman šíří nenávisť“. *ihned.cz*, 20. 11. 2015 (online). Dostupné z: <<http://archiv.ihned.cz/c1-64883810-sobotka-zeman-siri-nenavist>> (29. 3. 2016)

Kuznická, Anna. „Byla Rusnokova nepolitická vláda v EU přehlížena“? *euractiv.cz*, 16. 1. 2014 (online). Dostupné z: <<http://www.euractiv.cz/cr-v-evropske-unii/clanek/byla-rusnokova-nepoliticka-vlada-v-eu-prehlizena-011450>> (3. 4. 2016)

Krutílek, Ondřej. 2004. „Klaus versus euroústava“. *revuepolitika.cz*, 20. 12. 2004 (online). Dostupné z: <<http://www.revuepolitika.cz/clanky/730/klaus-versus-euroustava>> (1. 3. 2016)

„Maastrichtská smlouva o Evropské unii“. 2010. *eur-lex.eu*, (online). Dostupné z: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=uriserv:xy0026>> (2. 2. 2016)

Marek, Dan, Michael, Baun. 2010. *Česká republika a Evropská unie*. Brno: Barrister &Principal.

Maňák, Vratislav. 2013. „Unijní vlajka v srdci Prahy. Nad Hradem vlaje dvanáct žlutých hvězd“. *ct24.cz*, 3. 4. 2013 (online). Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1107643-unijni-vlajka-v-srdci-prahy-nad-hradem-vlaje-dvanact-zlutyh-hvezd>> (2. 4. 2016)

„Miloš Zeman: Rozhovory o Evropě s kandidáty na prezidenta ČR“. *youtube.com*, 27. 12. 2012 (video). Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=Tth-nmvsjf8>> (2. 4. 2016)

Ng, Kate, Ashley Cowburn. „Milos Zeman: Czech President says integrating Muslims is ‘practically impossible‘“. *independent.co.uk*, 18. 1. 2016 (online). Dostupné z: <<http://www.independent.co.uk/news/world/europe/milos-zeman-czech-president-says-integrating-muslims-is-practically-impossible-a6818491.html>> (29. 3. 2016)

Nougayréde. Natalie. 2015. „A tip for Europe’s frustrated young radicals: reclaim the dissident spirit“. *theguardian.com*, 12. 6. 2015 (online). Dostupné z: <<http://www.theguardian.com/commentisfree/2015/jun/12/ideas-vaclav-havel-teach-europes-radicals>> (16. 2. 2016)

Palata, Luboš. 2014. „Evropskou unii zrušme jako komunismus, vyzval Klaus v Bruselu“. *idnes.cz*, 13. 11. 2014 (online). Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/vaclav-klaus-vyzyva-ke-zruseni-unie-d72-/zahranicni.aspx?c=A141112_221004_domaci_mlb> (15. 3. 2016)

Panenska, Radim. 2015. „Miloš Zeman pro PL: Nakonec se sem nastěhuje celá Afrika. Jsou jako jezinky, nejdřív dva prstíčky. Muslimská organizace plánuje ovládnout svět. A naše ČT...“. *parlamentnilisty.cz*, 25. 9. 2015 (online). Dostupné z: <<http://www.parlamentnilisty.cz/arena/rozhovory/Milos-Zeman-pro-PL-Nakonec-se-sem-nastehuje-cela-Afrika-Jsou-jako-jezinky-nejdriv-dva-prsticky-Muslimska-organizace-planuje-ovladnout-svet-A-nase-CT-400779>> (2. 4. 2016)

Parlamentní listy. 2016. „Zeman Camerona ujistil o plné podpoře jeho reformních snah“. *parlamentnilisty.cz*, 22. 1. 2016 (online). Dostupné z: <<http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Zeman-Camerona-ujistil-o-plne-podpore-jeho-reformnich-snah-418463>> (27. 3. 2016)

Pehe, Jiří. 2007. „Zmatená zahraniční politika“. *pehe.cz*, 29. 10. 2007 (online). Dostupné z: <<http://www.pehe.cz/Members/redaktor/zmatena-zahranicni-politika>> (7. 3. 2016)

Pehe, Jiří. 2013. „Evropská unie jsme i my, vlajka je i naše“. *pehe.cz*, 6. 4. 2013 (online). Dostupné z: <<http://www.pehe.cz/Members/redaktor/evropska-unie-jsme-i-my-vlajka-je-i-nase>> (29. 3. 2016)

Pikna, Bohumil. 2007. *Ústavní smlouva EU, její obsah, význam a směřování*. Praha: Katedra veřejnoprávních disciplín PA ČR.

Pontuso, James. 2004. *Václav Havel: Civic responsibility in the Postmodern age*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers Inc.

Programové prohlášení vlády Jiřího Rusnoka. 2013. *vlada.cz* (online). Dostupné z: <<http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/tema/programove-prohlaseni-vlady-cr-109326/>> (12. 4. 2016)

Programové prohlášení vlády ČR. 2013. *vlada.cz*, (online). Dostupné z: <<http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/dulezite-dokumenty/programove-prohlaseni-vlady-cr-115911/>> (3. 4. 2016)

Půr, Michal. 2016. „Hodnocení Česka v čele EU: „Dobří úředníci, slabí politici“. *ihned.cz*, 19. 6. 2009 (online). Dostupné z: <<http://zahranicni.ihned.cz/evropa-slovensko/c1-37506700-hodnoceni-ceska-v-cele-eu-dobri-urednici-slabi-politici>> (10. 3. 2016)

Referendum o přistoupení České republiky k Evropské unii konané ve dnech 13 – 14. 06. 2003. *Volby.cz*, (online). Dostupné z: <<http://www.volby.cz/pls/ref2003/re13?xjazyk=CZ>> (7. 3. 2016)

„Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla *Mladá fronta Dnes* 15. 10. 2001“. *vaclavhavel.cz*, (online). Dostupné z: <http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=rozhovory&val=123_rozhovory.html&typ=HTML> (8. 3. 2016)

„Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla *Právo* 8. 6. 2002“. *vaclavhavel.cz*, (online). Dostupné z: <http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=rozhovory&val=25_rozhovory.html&yp=HTML> (8. 3. 2016)

„Rozhovor prezidenta republiky Václava Havla *Respekt* 13. 1. 2003“. *vaclavhavel.cz*, (online). Dostupné z: <http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=rozhovory&val=1_rozhovory.html&yp=HTML> (8. 3. 2016)

Speiring, Menno, Robert, Harmsen (eds). 2004. *Euroscepticism: Party Politics, National Identity and European Integration*. New York: Rodopi.

Strašíková, Lucie. 2008. „Zahraniční politika státu – věčný spor prezidenta Klause a vlády“. *čt24.cz*, 26. 8. 2008 (online). Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1443798-zahranicni-politika-statu-vecny-spor-prezidenta-klause-a-vlady>> (8. 3. 2016)

Szczerbiak, Aleks, Paul, Taggart. 2001. *Parties, Positions and Europe: Euroscepticism in the EU Candidate States of Central and Eastern Europe*. Sussex European Institute.

Szczerbiak, Aleks, Paul, Taggart. 2003. *Theorising Party-Based Euroscepticism: Problems of Definition Measurement and Causality*. Sussex European Institute.

Špačková, Iva. 2010. „ČNB povede Miroslav Singer, rozhodl prezident“. *idnes.cz*, 18. 6. 2010 (online). Dostupné z: <http://ekonomika.idnes.cz/cnb-povede-miroslav-singer-rozhodl-prezident-fax-/ekonomika.aspx?c=A100618_101506_ekonomika_spi> (2. 3. 2016)

Taylor, Simon. 2009. „Klaus provokes walk-out in the parliament“. *politico.eu*, 19. 2. 2009 (online). Dostupné z: <<http://www.politico.eu/article/klaus-provokes-walk-out-in-the-parliament/>> (15. 3. 2016)

Thatcher, Margaret. “Speech to the college of Europe“. *margareththatcher.org*, (online). Dostupné z: <<http://www.margareththatcher.org/document/107332>> (1. 3. 2016)

Tisková zpráva. 2002. *Integrace ČR do EU – aktuální postoje a názory*. Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR.

Ústava České republiky. 1993. Články 54, 63, 67

Vojtková, Martina. 2009. „Ratifikace Lisabonské smlouvy a schvalování mezinárodních smluv v ČR obecně“. *alfa9.cz*, 13. 11. 2009 (online). Dostupné z: <<http://zpravy.alfa9.cz/absolutenm/templates/zprava.aspx?a=88>> (14. 3. 2016)

Waterfield, Bruno. 2012. „Václav Klaus warns that the destruction of Europe's democracy may be in its final phase“. *telegraph.co.uk*, 22. 9. 2012 (online). Dostupné z:

<<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/eu/9559937/Vclav-Klaus-warns-that-the-destruction-of-Europes-democracy-may-be-in-its-final-phase.html>> (15. 3. 2016)

Wilson. Paul. 2012. „Václav Havel (1936–2011)“. *nybooks.com*, 9. 2. 2012 (online). Dostupné z: <<http://www.nybooks.com/articles/2012/02/09/vaclav-havel-1936-2011/>> (29. 2. 2016)

Zeman, Miloš. 2013. „Projev prezidenta republiky Miloše Zemana v Poslanecké sněmovně“. Praha 7. 5. 2013 *zemanmiloš.cz*, (online). Dostupné z: <<http://www.zemanmilos.cz/cz/clanky/projev-prezidenta-republiky-milose-zemana-v-poslanecke-snemovne.htm>> (2. 4. 2016)

Zeman, Miloš. 2014. „Projev prezidenta republiky během návštěvy Evropského parlamentu ve Štrasburku“. Štrasburk 26. 2. 2014 *zemanmiloš.cz*, (online). Dostupné z: <<http://www.zemanmilos.cz/cz/clanky/projev-prezidenta-republiky-behem-navstevy-evropskeho-parlamentu-ve-strasburku.htm>> (2. 4. 2016)

Zeman, Miloš. 2015. „Projev prezidenta republiky při vzpomínkovém aktu událostí 17. listopadu“. Praha 17. 11. 2015 *zemanmiloš.cz*, (online). Dostupné z: <<http://www.zemanmilos.cz/cz/clanky/projev-prezidenta-republiky-pri-vzpominkovem-aktu-udalosti-17-listopadu.htm>> (30. 3. 2016)

Zeman, Miloš. 2015. „Vánoční poselství prezidenta Miloše Zemana“. Praha 26. 12. 2015 *zemanmiloš.cz*, (online). Dostupné z: <<http://www.zemanmilos.cz/cz/clanky/vanocni-poselstvi-prezidenta-republiky-milose-zemana-992861.htm>> (27. 3. 2016)

Abstrakt

Tato bakalářská práce se věnuje problematice přístupů prezidentů České republiky k evropskému integračnímu procesu. Hlavním cílem práce je analyzovat tyto přístupy a aplikovat je na typologii evropské integrace Chrise Flooda a Simona Usherwooda a dále zodpovědět hlavní výzkumná otázku, jaké rozdíly můžeme pozorovat v postojích českých prezidentů k Evropské unii? Vedlejším cílem práce je ověřit, zda dokáže tyto postoje plnohodnotně odlišit a popsat Floodova a Usherwoodova typologie. Dále je v práci sledováno, jak se čeští prezidenti drželi svých ústavních zahraničněpolitických pravomocí a jaký vliv v otázce přístupu k Evropské unii uplatňovali na vlády, se kterými sdíleli výkonnou moc. Text pracuje s dostupnými materiály, které zohledňují názory českých prezidentů na evropskou integraci a snaží se o jejich analýzu. Z metodologického hlediska se jedná o případovou studii.

Klíčová slova:

evropská integrace, Evropská unie, čeští prezidenti, přístupy, Floodova a Usherwoodova typologie

Abstract

This Bachelor Thesis considers the attitudes of presidents of the Czech Republic towards the European integration process. The main purpose of this paper is to analyse these attitudes and apply them on Flood and Usherwood's categorization of positions towards the European integration and also to answer the research question which differences could we see in attitudes of Czech presidents towards the European Union. Secondary aim is to verify whether the used typology can fully describe and differentiate those attitudes. It is also observed how Czech presidents kept their constitutional rights and whether they tried to influence attitudes of Czech Governments regarding the European integration process. Thesis uses accessible materials that take into account opinions of Czech presidents towards the European integration and tries to analyse them. In methodological term this paper is the case study.

Key words:

European integration, European Union, Czech presidents, attitudes, Flood and Usherwood's typology